ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

1974 / LAPKRITIS - NOVEMBER / Nr. 10(64) $0.75

SOV. SĄJUNGA NE MANO TĖVYNĖ

AŠ PASIRENKU LAISVĘ — KUDIRKA

1972 metais 24 - tos bylos tardymo metu man buvo pasakyta:

—Jūs kovojate su ta valstybe, kuri jau įrodė savo gyvybingumą per 50 metų. Ji išlaikė tokius bandymus, kad Jūsų veikla gali sukelti tik juoką. Ir kaip tik esamoji valstybė yra tarybinė, o ne toji, kurią Jūs įsivaizduojate, ir ką Jūs galvojate apie Tarybų valdžios principus.

Tardytojo žodžiuose būta dalies tiesos. Tik tada savo kailiu patyriau ir supratau daugelio komunistų 1930 - tųjų metų tragediją. Tada ir Kristaus kančia ir auka man tapo artima, jausmais suprantama, o krikščionybės moralės reikšmė bei svarba atsiskleidė ir kitoj, svarbesnėj plotmėj — v a r d a n k o g y v e n t i?

Šiandien aš negaliu nepalyginti dviejų etinių pozicijų su kuriomis susidūrė sovietinis totalitarizmas — N. Bucharino ir S. Kudirkos.

Bucharinas yra „pats aukščiausias ir šviesiausias protas tarp paniekintų ir sušaudytų revoliucijos vadų“, — taip apie jį atsiliepė Solženycinas (Nikolaj Bucharin — buvęs sovietinio politbiuro narys, sušaudytas 1938 metais — Red.)

Paskutiniomis savo gyvenimo dienomis Bucharinas rašė knygą apie žmogaus prigimtį. Tarybinis kalinys Josifas Bergeris, buvęs Palestinos kompartijos sekretorius, konstatuoja, kad kalėjimas ir tardymas Buchariną buvo labai paveikę. Tada jis pajuto būtinumą suprasti žmogaus tikslą ir būdą jo siekti. Nei draugų mirtis ir paniekinimas, nei nuostaba ir nusivylimas revoliucijoje gimusiuoju smaku, nei savo paties mirties šmėkla, — niekas negalėjo išstumti Bucharino, kaip ir kitų, Stalino lyg užhipnotizuotų, iš gėdingo ir nuolankaus politinio merdėjimo. Ir tik galutinai nupuolęs, jis dar rado jėgos išsitiesti ir mirti, kaip pridera. Prieš mirtį jis karštai įtikinėjo savo bendramintį Eichenvaldą „pamiršti ideologinius klausimus, ekonomiką, politiką *ir pabandyti aplamai* suprasti gyvenimo prasmę ir vertę.“

Simas Kudirka, virš trisdešimties metų jūreivis, buvo tik radistas, po aštuonmetės baigęs jūreivystės mokyklą. Jis mylėjo knygas ir mėgo skaityti. Bet vargu ar galima rimtai lyginti jo ir Bucharino dvasinį vystymąsi. Kai amerikiečiai grąžino Simą į tarybinį laivą, niekam turbūt net į galvą neatėjo mintis, kad Simo Kudirkos istorija tik prasideda. Pranešė, kad jį žiauriai sumušė, bet nė žodžio apie tai, kad jo apsisprendimas buvo šaltakraujiškas ir ryžtingas, kad į Buchariną kamavusį klausimą jis jau buvo atsakęs, ar stovėjo arti atsakymo.

— Ar sutinki sugrįžti savo noru į sovietų laivą?, — paklausė amerikiečių kuterio vadas.

— Ne, niekuomet!

Tada kapitonas Eustis leido tarybiniams jūreiviams paimti jį jėga.

Laivyno vadas Ivanas Burkalas įsakė jam išeiti ir grįžti į plaukiojančą basę.

— Aš jokiu būdu negrįšiu. Aš pasirenku laisvę.

Bucharinas gi, kai pirmame sovietinių rašytojų suvažiavime jam suruošė ovacijas, stovėjo baltas kaip linas ir, grįžęs į vietą pratarė: — Jie paskelbė man mirties nuosprendį.

Vietoj džiaugsmo, kad jis turi politinę jėgą (nusikaltimas, kurio Stalinas niekam nedovanodavo), Bucharinas mirtinai išsigando ir pasidavė likimui.

Simas, pasirinkęs laisvę, nesvyruoja ir tarp svetimų, išduodančių jį, randa dvasinės jėgos priešpastatyti brutaliai jėgai savo nusistatymą.

Jis težino vieną — „Aš pasirenku laisvę“! Ir šito laikosi.

Bucharinas, gi, gailisi savo likimo, pamiršta lyg kokiam dvasiniam svaiguly ir draugus, ir idėjas ir, net aiškiai suvokdamas savo mirtį, nė negalvoja pasekti Trockio pavyzdžiu. Ar nemaža ir dabar tokių?!

Tuomet pasidarė aišku, kad Kudirkai neišvengiamai teks stoti prieš teismą, nors pagrindo teisti jį nėra už ką. Net Tarybų Sąjungos siena nebuvo pažeista (už tai baudžiama nuo vienerių iki trijų metų). Bet teis Kudirką už tėvynės išdavimą, kadangi jo motyvai prašyti politinio prieglobščio buvo idėjiniai. Jis nuo jų neatsisako ir jais neprekiauja, net savo gyvybės kaina. Tai tikras žmogus.

Vilniaus saugume aš susitikau su Š., kuris 1971 ir 1972 metais, kartu su vienu draugu, iškeldavo didžiausiuose Mažeikių pastatuose, Vasario 16 proga, Lietuvos vėliavą. Jis ir jo brolis, abu buvo vedę seseris. Po vieno kivirčo, viena tų seserų pranešė apie vėliavos iškėlimą saugumui.

Bet ką galima kalbėti apie jas? Joms, gi, išdavystės moralę skiepijo pati valstybė.

Tačiau amerikiečiai, kurių šūkis „duok man laisvę arba mirtį“, — ar jie geriau pasirodė šitoje istorijoje? Vieni stebėjo, kaip Simą mušė iki sąmonės netekimo, kiti su admirolu Ellis priešakyje, rūpinosi derybomis. Dauguma, gi, amerikiečių vykdė įsakymus, kurie prieštaravo jų sąžinės jausmams.

Nors aš ir nepritariu JAV senatoriaus Jacksono pataisai, tačiau teigiamai vertinu jo moralinį akstiną ją iškeliant. Skaitau, kad Amerikai reikia plėsti ekonominius ir kitus santykius su Tarybų Sąjunga, nelaukiant ir nereikalaujant vidinių pakeitimų. Bet tai visiškai nereiškia, kad vardan derybų reikėtų atsisakyti žmogiškos moralės ir savų, amerikietiškų, vidinių principų.

Žinant Kudirkos elgesį kuteryje, nenuostabu, kad jis nepalūžo ir tardyme.

Dar daugiau, jis sugebėjo priešpastatyti visuotinam melui savo tiesą ir rasti jai žodžius:

— „Jei aš nusikaltėlis, tai kodėl manes neišstatyti visuotinam pasmerkimui, kad liaudis spiaudytų į manę. Bet jūs mane teisiate net langus užd engę su užuolaidomis! Ir tie kareiviai, kurie mane saugoja, stabais stovi čia ir nė žodžio nesupranta apie ką čia mes su jumis ginčijamės“, — paprastai sako žvejys, palikdamas nuošaly teisminį farsą ir apeliuodamas į teisėjų vidinius jausmus.

Jam svetimą poziciją Simas sutinka su krikščioniškų pakantumu. Jis daugiau, negu keturias su puse valandų aiškina teismui savo motyvus. Ir ne dėlto, kad norėtų įrodyti, bet dėlto, kad nori padėti teisėjams tikrai suprasti. Jam svarbu deklaruoti save, o ne siekti švelnesnio nuosprendžio, diskutuoti su kolaborantais, o ne nusisukti nuo nusikaltėlių.

Išsitiesęs kalba žmogus, darbininkas, lietuvis. Todėl jo „paskutiniojo žodžio“ žodžiai lyg geležyje iškalti ir mesti jo plieninės dvasios į teismo salę, apskriejo pasaulį ir per amžius skambės:

— Ne, aš neprisipažįstu kaltas tėvynės išdavimu! Mano tėvynė okupuota, o Tarybų Sąjungos aš nelaikau savo tėvyne.

Sunku priešpastatyti save kitiems pažiūrose, vertybėse, poelgyje. Dar sunkiau aukoti tam savo gyvenimą ar gyvybę, kada visi aplinkui įrodinėja tavo pažiūrų klaidingumą ir tokio poelgio beprasmiškumą. Gerai, jei turi užnugarį, draugus, kurie pasielgs panašiai ir kuriems tu tiki. Tada išsilaikyti žymiai lengviau. Bet galima išsilaikyti ir vien tik savo minties ir dvasios logika.

Kyla klausimas, palyginus Buchariną ir Kudirką. Kuris iš jų kiek ir kaip išsilaikė, ar palūžo? Kiekvienas turime pats į tą klausimą atsakyti.

Vaclovas Sevrukas

turinyje

PASIKALBĖJIMAS SU PAVELU LITVINOVU

Pokalbyje su vienu iš žymiųjų rusų disidntų paliečiami lietuvių ir rusų santykiai praeityje ir dabar, o taip pat nepamirštos ir ateities galimybės.

NIXONAS IR WATERGATE — MORALINIU POŽIŪRIU

Laikydamies liberalios atviro žodžio politikos spausdiname konservatorišką ir, turbūt, nelabai populiarų Nixono karjeros kelių ir klystkelių aiškinimą.

APIE SIMĄ KUDIRKĄ

Rašo Vaclovas Sevrukas

ŠĮ KARTĄ APIE DVI DRAMAS

Tęsiame pastarųjų metų išeivijos literatūrinio derliaus apžvalgą.

LIETUVOS KRONIKA, SKILTYS

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

SPAUDA IŠEIVIJOJE IR

IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

SIMAS KUDIRKA LAISVĖJE

Simo Kudirkos ir jo šeimos atvykimas į JAV atkreipė vakarų pasaulio dėmesį ir bene pirmą kartą taip ryškiai iškėlė Lietuvos vardą pasaulio spaudoje. Iš Kauno įvykių, užsitęsusios Brazinskų bylos bei kitų asmenų pabėgimų iš okupuotos Lietuvos — Simo Kudirkos atvejis buvo pats dramatiškiausias, parodęs ne tik jo pasiryžimą siekti laisvės, bet taip pat ir amerikiečių biurokratinį apsileidimą.

Dabar jis grįžo kaip didvyris, nepalaužiamos sovietų pavergtų tautų laikysenos simbolis.

Kalbant apie didelį amerikiečių spaudos susidomėjimą Kudirkos grįžimu ir jo pergyvenimais, nenoromis tenka nusivilti mūsų pačių spauda, o ypač save taip garsiai reklamuojančiais žurnalistais.

Kai atėjo tikrai gera proga mūsų žurnalistams pasireikšti, mes buvome priversti skaityti apie Simo Kudirkos dramatišką kelią į laisvę, jo išdavimą rusams, teismą ir išgyvenimus darbo stovyklose ne savoje lietuviškoje spaudoje, bet laikraščiuose anglų kalba.

— Ką tu galvoji apie mus — paklausė KGB sargybinis.

— Jūs esate sistemos klapčiukai, kuri ir nuvedė jus tuo keliu. Jūs darote, kaip Jums įsakyta, visiškai nematydami, kas darosi aplinkui. Aš negaliu pykti ant jūsų ir negaliu spiauti jums į veidą. Jūs alsuojate tuo pačiu oru, kaip ir kiti kaliniai. Rusų tauta nelaiminga, nes niekad neragavo laisvės.

— Kodėl? — nusijuokė KGB sargybinis. — Tu kalbi, kaip anglų radijas. — Visi kartu nusijuokė.

— Kai tu būsi paleistas — kalbėjo toliau KGB sargybinis — nekalbėk apie praeitį.

— Aš sakysiu tik tiesą — atsakė Simas Kudirka — Aš gausiu darbą, išmoksiu kalbą ir, galbūt, vėl grįšiu į jūrą, bet šį kartą tas laivas bus laisvės šalies...

(Trumpa ištrauka iš 3 - jų straipsnių, paskelbtų *The Chicago Tribune*)

Labai gerai, kad kiti rašo. Bet — mes turime ir savo spaudą, kuri mėgsta pamokslauti apie vakariečių spaudos tylos sąmokslą Pabaltijo klausimu. O kaip dabar su tuo „tylos sąmokslu"?

KEISTOS KOALICIJOS KEISTAS KLUBAS

Jau senokai Čikagoje keli atskalūnai bando kurti naują Bendruomenę, nes, girdi, dabartinė B - nės valdyba varo „skaldomąjį" darbą. Skaldymo argumentas paskutiniu metu yra pasidaręs itin madingas, ypač paminėtų bendruomenės „gelbėtojų" demagogijoj, kurie nenori paklusti daugumos valiai.

Jei per paskutinius B - nės rinkimus balsavo apie 10.000 balsuotųjų ir išrinko B - nės organus, tai berods kiekvienam turėtų būti aišku, kokią „daugumą" sudaro neišrinktieji atskalūnai.

Norėdami dar labiau išreklamuoti savo darbą, jie (apie 30 asmenų) sugalvojo įsteigti klubą, pavadindami jį spaudos klubo vardu. Aprašant *Naujienose* to klubo įsteigimą, taip nusakomi jo tikslai:

Svarbiausias klubo tikslas yra kelti snuduriuojančius, nurodyti galimą pavojų ir imtis priemonių prieš lietuviams svetimos ir demokratijai pražūtingos politikos pinkles. Į lietuvių organizacijas besibraujantieji elementai sėja pesimizmą, ardo lietuvių vienybę, kenkia Amerikos Lietuvių Tarybos vedamam darbui ir, nesivaržydami priemonėmis, stengiasi kalbėti visų lietuvių vardu. Neturėdami jokių visuomenės įgaliojimų, jie bando atstovauti visus lietuvius; nepajėgdami susiorganizuoti, jie įsivaizduoja turį pačią didžiausią Amerikos lietuvių grupę: nepažindami galingos Amerikos politinio proceso, jie kamšioja kuolus į ratus ir kenkia produktingą ir konstruktyvų darbą dirbantiems lietuviams.

Nepajėgę suardyti rimto kovos baro prieš lietuvių tautos priešus, jie braunasi į veikiančias lietuvių organizacijas, kelia intrygas, atidaro naujus frontus prieš didelį darbą dirbusius ir dirbančius vienetus; kenkia laisvinimo darbui ir grobia Lietuvos laisvinimo darbams skiriamas aukas.

Klubo valdybon išrinkti šie asmenys: M. Gudelis, V. Šimaitis, K. Šidlauskas, Valerijonas Šimkus ir P. Stravinskas. Šį keistą kraštutinių kairiųjų ir dešiniųjų koalicija gerai parodo to sulipdyto naujo klubo tikrąjį veidą.

Nenuostabu, kai šitokie pikti ir irzlūs pasiskardenimai rado atgarsio kitoje išeivijos spaudoje. Štai keli komentarai:

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annually in the U.S., $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. Second class postage paid at Chicago, Ill.

• Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, dr. T. Remeikis, dr. E. Vaišnienė, H. Žemelis; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis.

• Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

• Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

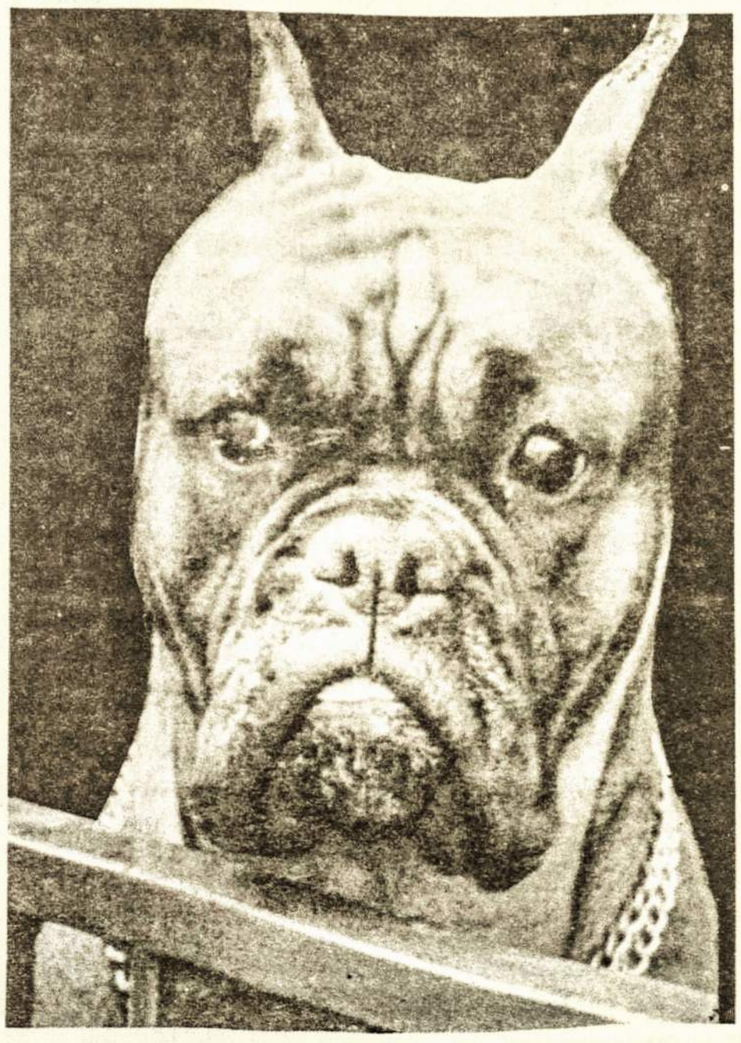
Mes čia jau nė nesveriame kokių nors narsių viens kito konkurentų supeckioto periodinės spaudos popieriaus, nes kartais tik dviejų skiauturėtų gaidžių peštynės laikraščių puslapiuose tęsiasi ištisus mėnesius. Mat, esą, tautai ir Lietuvos laisvei gyvybiniai svarbu, kad vienu ar kitu pirmininku būtinai būtų Nikodemas Plikis, o ne Rapolas Ilgaausis ir sekretore būtinai Barbora Rukutė, o ne Kunigunda Paplėšaitė...

Nuo šitokios veiklos pagamintos makulatūros jau dabar linksta perkrautos lentynos. Neabejotina, kad ji bus labai kruopščiai saugojama, kad ateities Titaniku būtų parvežta laisvojon Lietuvon ir ten visos dulkių užgultos „tarp savęs kovotojų" pavardės būtų įamžintos istorijoje.

Deja, mes linkę pranašauti, kad visa toji „svarbi istorinė medžiaga" ateityje turės tik tiek vertės, kiek ir Lietuvos Metrikoje išlikę Didžiųjų kunigaikščių baudžiauninkų vardiniai sąrašai...

Keleivis (1974.X.8)

Kai čia ginčijamės dėl kokio nors vadovėlio ar į vadovėlį įdėto eilėraščio ir kai ištisos skiltys tarptautinio pripažinimo susilaukusiose enciklopedijose ar mokslo veikaluose skirtos Lietuvos vergijos pripažinimui, tokie ginčai yra neprasmingi ir būtų juokingi, jeigu nebūtų skaudūs. Visą energiją eikvoti vien tik dėl to, kas bus kokios apylinkės pirmininkas, yra kovoti dėl nieko, nes tai tuščios ir nereikšmingos ambicijos. Mūsų tiek maža, veiklos ribos vis labiau didėja,

Drausmės sargyboje

„Į LAISVĘ" ŽURNALE

NEKALTYBĖ IR KUKLUMAS

1. MES UŽ LENKUS GERESNI

Labai linksma pasidarė sužinojus, kad mes geresni už lenkus. Štai, pasiskaitykime šią džiugią naujieną iš vėliausio (1974 m. rugsėjo) *Į Laisvę* numerio:

— „Aš manau, kad mes sutinkame, jog turime bent porą didžių tautinės kultūros atstovų. Trijų milijonų tauta turi Donelaitį ir Čiurlionį. Tai kiek tokių kūrėjų privalėtų turėti dešimt kartų skaitlingesnė Lenkija? Betgi mūsų kaimynė, nors ir ypatingai pasinešusi į etnocentrišką „fanaberiją", vargiai ir pati surastų tuziną tokio kalibro vardų, o ką jau bekalbėti apie dvidešimtį."

Taip linksmai nurašė Antanas Musteikis. Pasiskaičius belieka tik džiaugtis: kaip gerai, kad mes ne tokie, kaip tie, atsiprašant, lenkai. Mes ir gudresni, ir gražesni, gabesni, riebesni... kultūringesni?

O apie lenkų kultūrą, tiesą sakant, nedaug težinome. Jeigu daugiau žinotume, gal tuomet ne taip drąsiai rašytume.

Palaimintas nežinojimas!

2. ŽINOMA, KAD RUSAI KALTI

Lietuviškos nekaltybės mylėtojai su malonumu perskaitys (tame pačiame *Į Laisvę* numeryje) Vytauto Volerto atsidūsėjimus apie nemalonius dalykus. Būtent:

„Atėjo laikas susirūpinti ne tik išeivijoje. Atidžiau sekant okupuotos Lietuvos kietai režisuojamus — gyvenimą, spaudą ir literatūrą, galime pastebėti nedžiuginančių reiškinių. Tai bolševikinės sistemos ir administracijos įtaka. Neseniai vienas iš ten atvykęs žmogus išsitarė: rusai mus išmokė keiksmų, nerūpestingumo, blogų manierų, girtuokliavimo ir nešvaros. Kiek čia rusų tauta kalta, kiek ją paveikusi sistema, sunku pasakyti. Tačiau..."

Šioms V. Volerto mintims tur būt pritars dauguma lietuvių alkoholikų. Nes geriam mes, lietuviai, tik todėl, kad tie rusai... Be rusų tai nei gerti nei keiktis nebūtume išmokę. Visi išmoko patys. Tik mes...Neperdaug gabūs...

kad visi tie ginčai yra lyg draskymasis dėl kibiro, kada mūsų namai dega.

Draugas (Nr. 284)

Po panašių „spaudos klubo simpoziumų" pasisakymo išvada peršasi visai priešinga: ne ta patriotinė mūsų jaunuomenė okupantų būna apmulkinta, bet greičiau tokių apgailėtinų svaičiojimų skleidėjai yra pavirtę mulkiais. Ir norėčiau pridėti, kad tokia jų galvosena bei laikysenos kvalifikacija reikštų jiem tik labai palankų ir itin švelninantį komplimentą. Nes jeigu jie vis dar nebūtų pasidarę mulkiai, tai toks tautinės, ir rezistencinės, ir katalikiškos išeivių spaudos bei kai kurių laikraštininkų niekinimas, patriotinės jaunuomenės isteriškas įžeidinėjimas, kultūrinio ir visuomeninio išeivijos darbo atmosferos nuodijimas ir per tai akivaizdžios pastangos vis daugiau skaldyti lietuvių Bendruomenę bei kitus dar nors šiek tiek vertingus veiksnius — jokiu būdu nėra „tautos interesas", o greičiau skaisčiai logingas patarnavimas vien Lietuvos okupanto interesui.

Ta dingstimi, man rodos, pribręsta valanda kiek rimčiau pasipriešinti šitokiai jau ilgalaikio ir, deja, stiprėjančio patvaikimo akcijai, kurią tūli savotiški „tautininkai" ir „katalikai" vis įžūliau atlikinėja neva etikos ir tautos intereso labui.

Br. Raila (iš laiško spaudai)

Taigi, emigraciniam pakvaišėjimui vis didėjant, naujai įsteigtas klubas atrodo turės progos dar ne kartą pasireikšti...Kol, žinoma, gerasis Dievulis juos iš visų šitų „galimų pavojų" išgelbės.

ĮSIDĖMĖTINA NUOMONĖ APIE KNYGAS

Eglė Juodvalkytė (*Pasaulio Lietuvis*, 1974 m. Nr. 7) parašė įdomų straipsnį apie išeivijoj parašytas knygas. Čia persispausdiname kelias to labai įžvalgaus ir dėmesio verto straipsnio ištraukas.

Sako, kam čia skaityti tą svetimą literatūrą? Nereikalinga. Na, bet kartais taip jau įgrysta mūsų išeivių dažnai mėgėjiški bandymai literatūros srity. Juk visiems yra aiškus čia taip pagarbiai ir apsčiai spausdinamų romanėlių lygis. Tik man neaišku, kodėl negalima viešai to fakto minėti. Kultūrininkai, net suprakaitavę, gina tuos vidutiniškos kokybės kūrinius, lyg būtų negarbė prisipažinti, kad ne kiekvienas rašytojas yra pasaulinio masto genijus. Jei nesam genijai, tai nesam. Bet nėra ko tuomet apsiriboti ta perdėm negenialia kūryba. Skaitykim viską, net ir Lietuvoje leidžiamus romanus. Ir tie jau toli gražu ne genialūs, bet sudėjus visas lietuviškas knygas į krūvą, ir leidžiamas ir išleistas, ir čia ir ten, gaunamas šioks toks pasirinkimas. Bet, sako, kas tuomet skaitys išeivijoj spausdinamas knygas? Jau ir taip visų spaustuvių sandėliai prikrauti neparduotos medžiagos...Tuomet mane apima baimė, nes pasidaro neaišku, kas pagaliau yra svarbu — ar kad skaito lietuviškai, ar kad skaito čia leidžiamas knygas?

Jei kam svarbu tiktai skaityti mūsiškes knygas, rašomas ir leidžiamas išeivijoje, tai teks, broleliai, lietuvybės išlaikymui išeivijoje tarti krikščionišką amen. Nors ir labai gaila, reikia pripažinti, kad didumą romanų yra pamokslaujantys, nuobodūs ir net įžeidžia skaitytoją aiškindami tikrai daugiau negu aiškius dalykus. Tai yra nusivylimas šių laikų jaunimui, kurį išlepino Amerikos universitetai, supažindinę tiek su klasikine, tiek šiuometine geresne literatūra. Jis nesiduoda dabar lengvai apgaunamas. Ilgas plaukas, taip dažnai užkliūvąs fanatiškesniem mūsų elementam, ne retai slepia aštrų protą. Šių dienų jaunuoliui ar jaunuolei, šiek tiek išsilavinusiam, kažin ar bejsiūlysi pvz. kad ir Pūkelevičiūtės naująjį romaną, „Naujųjų Metų istorija", susilaukusį antros laidos. Fabula lėkšta, sprendimas aiškus, personažai atrodo nepakankamai pakepę Pūkelevičiūtės krosnyje. Tas iki gyvo kaulo įgrisęs lyginimas Lietuvos papročių su Amerikos papročiais — visuomet pastarųjų nenaudai.

O kadangi šių dienų jaunimo (ir mūsų visų) motto yra — geriau nieko negu šlamštą, tai ar negalėtume bandyti suvaldyti savo azartišką, kad ir visai suprantamą pinigų bei garbės troškimą? Ne viena knyga atrodo kepama tiktai konkursui. Šią liūdną apraišką dokumentavo prieš dvidešimtį metų „Literatūros Lankų" redaktoriai, recenzuodami ne vieną tuometinę knygą, tik jų žodžių, gaila, niekas labai į širdį neėmė.

Trumpai tariant, kas geriau — ar lietuviukas, skaitąs lietuviškas knygas, spausdinamas okupuotoje Lietuvoje, ar lietuviukas (jeigu tokį galima taip pavadinti) neskaitąs lietuviškai. Pasirinkimo lyg ir nebūtų.

TĖVIŠKĖS ŽIBURIŲ JUBILIEJUS

Kanadoje leidžiamas bene geriausiai išeivijoj redaguojamas savaitraštis *Tėviškės Žiburiai* paminėjo 25 metų jubiliejų. Apie tas sukaktuves *Tėviškės Žiburiai* (1974.X.24) taip rašo:

Pastaraisiais metais buvome liudininkais didžiųjų periodinių leidinių — dienraščių, savaitraščių ir mėnraščių bankroto Š. Amerikoje. Iki šiol atrodė, kad šimtus tūkstančių ir milijonus turintieji skaitytojų leidiniai yra tikri milžinai, kurių niekas negali įveikti. Tikrovė betgi pasirodė esanti kitokia — palyginti nedidelio tiražo lietuvių periodiniai leidiniai atsilaikė, o didieji buvo priversti pasitraukti iš gyvenimo. *Ir tai dėlto, kad mūsų leidiniai remiasi ne komerciniu pradu, o idealizmu — spaudos darbuotojų ir skaitytojų. Idealizmas gi daug pakelia, nes neklausia, ar laikraščio leidimas finansiškai apsimoka. Jis dalyką matuoja ne doleriu, o idėjiniu mastu. Kol šis mastas bus gyvas, lietuviškoji spauda išeivijoj laikysis.* Jei betgi įsivyraus komercinė dvasia, nedaug lietuviškų laikraščių teišliks. „T. Žiburiai", pasiekę 25 - rių metų gyvavimo slenkstį, tą pagrindinę atramą labai aiškiai mato. Idealistinė steigėjų dvasia tebėra stipri, nors, aplamai imant, išeivijos idealizmas gerokai yra apdilęs. Žvelgiant ateitin, pro ūkanas matyti dar didesnis to lietuviškojo idealizmo sumenkėjimas. Tai pavojus, kurį pradėsime labiau jausti su ilgėjančiais spaudos darbuotės metais. Su matomu pavojumi betgi švyti ir viltis, būtent, jaunoji karta, kurios eilėse taip pat yra idealizmo. Nemažai jaunimo nubyra, bet nemažai lieka ir tokio, kuris liks lietuviškosios išeivijos ir jos spaudos atrama.

Per 25 metus *Tėviškės Žiburiai* spėjo išaugti į vieną iš pačių geriausių išeivijos laikraščių.

Linkime sėkmės ir ateityje.

FORDAS IŠSKRENDA Į MASKVĄ

Draugo vedamasis (Nr. 268) pradėtas tokiu sakiniu:

Europos likimas yra susijęs su okupuotos Lietuvos ateitimi.

O kitoje vietoje įdėtas P. Indreikos straipsnis „Dviejų vadų susitikimas" prasideda taip:

JAV prezidentas G. Fordas lapkričio 23 d. išskrenda į Maskvą atlydžiui su Sovietų Sąjunga sustiprinti. Be politinių reikalų, bus rasta laiko aprodyti ir kai kurias Sovietų Rusijos vietoves, tarp kurių numatyta parodyti Vladivostoką.

Deja, nei prezidentas Fordas skrido į Maskvą, nei Europos likimas priklauso nuo Lietuvos ateities.

Ar tik šioje vietoje nederėtų prisiminti aną lietuvišką posakį: — girdėjo, kad skambina, bet nežino, kurioje bažnyčioje...

Vyt. Gedrimas

MEDŽIAGA LTSR ISTORIJAI

KAIP LIAUDIS LIAUDĮ VALDO

Komjaunimo tiesa ne vieną kartą pasakojo apie skaičiavimo mašinų gamyklos jaunimo politinį diskusijų klubą „Sigma", kuris žiemą 1965 ir 1966 metais svarstė šią temą. Klubo posėdžiai buvo rengiami gamyklos kavinėje kas 2 - 3 savaitės, disputai tęsdavosi 4 - 5 valandas. Pakvietimai buvo apmokami, o tai leisdavo iš anksto padėti ant staliukų kavą ir sausainius bei atrinkti tikrai besidominčius. Diskusijose dalyvaudavo technikai ir inžinieriai iš skaičiavimo mašinų gamyklos bei konstruktorių biuro, o taip pat darbininkai. Klubo taryba (jos sudėtyje — 8 žmonės; pirmininku ilgiausiai buvo S. Butkus) rūpindavosi, kad dispute dalyvautų nors vienas aukštos kvalifikacijos specialistas, gerai susipažinęs su diskutuojama problema. Klubą visada lankė gamyklos, rajono bei miesto vadovai. Griežtėjant ideologinei kontrolei, politinis klubas apie 1970 metus savo veiklą nutraukė. Kiekvienai temai, kaip ir temai „Kaip liaudis liaudį valdo", buvo ruošiamas apklausos lapas. Man atrodo, kad minėtos temos atsakymai verti dėmesio, svarstant tarybinį valdymo klausimą. Štai kaikurie iš jų.

1. Ar gera pas mus kandidatų į deputatus iškėlimo sistema?
   Ne — 45 žm.
   Taip — 12 žm.

2. Ar rinkiminiame biliutenyje turėtų būti daugiau kaip vieno kandidato pavardė?
   Taip — 49 žm.
   Ne — 9 žm.

4. Ar reiktų apriboti deputato buvimo deputatu laiką?
   Taip — 26 žm.
   Ne — 22 žm.

10. Ar visuomeninių organizacijų renkamų organų podėdžiai turi būti atviri visiems tos organizacijos nariams?
   Taip — 33 žm.
   Ne — 16 žm.

11. Ar būtina planuoti renkamo organo sudėtį pagal:
a) tautybę — Taip — 27 žm. Ne — 24 žm.
b) partiškumą? Taip — 10 žm. Ne — 24 žm.
c) profesiją? Taip — 13 žm. Ne — 22 žm.
d) amžių? Taip — 12 žm. Ne — 27 žm.
e) lytį? Taip — 15 žm. Ne — 35 žm.

13. Ar Jūs buvote išrinktas deputatu?
Taip — 7 žm. Ne — 49.

15. Ar Jūs norėtumėt būti išrinktas deputatu?
Taip — 7 žm. Ne — 47.

16. Ar Jūs patenkintas savo išrinkto deputato veikla?
Taip — 4 žm. Ne — 46.

17. Parašykite pavardes savo deputatų išrinktų per paskutinius rinkimus ir į kokį organą jie išrinkti?
Nežinau — 37 žm.
Atsakė — 5 žm.

Diskusijos dalyvis V. Sevrukas

LIETUVIAI NIXONO STRATEGIJOJE

PASLAUGIEJI VIDURINIOKAI

Richard Milhous Nixono pasisakymai už tvarką, įstatymus bei JAV politinę hegemoniją pasaulyje eilę paskutiniųjų metų išeivių lietuvių laikraščiuose buvo aiškinami kaip to vyro stiprybės ir patikimumo ženklai. Konservatyvūs išeiviai iš jų išvesdavo Nixono antikomunizmą. Dar vienas minties šuolis, ir pažiūrų panašumas — priešiškumas komunizmui — būdavo sutapatinamas su atsidavimu lietuvių siekiams. Kartais ta lengvabūdiška logika nekliudydavo girti Nixono politiką net lietuviams iš jo pareigūnų patyrus nuoskaudų (Simas Kudirka, JAV konsulų viešėjimai Lietuvoje).

Nixono liaupsinimo ekstazę lietuviai pasiekė JAV Lietuvių Bendruomenės tarybos suvažiavime 1972 metais: ši nepolitiniams lietuvių poreikiams įkurta organizacija priėmė rezoliuciją, remenčią R.M.N. kandidatūrą į prezidentus. Taip į Nixoną žiūrėjo konservatyvieji lietuviai.

Yra ir priešingas klausimas: kokią rolę savo karjeroje Nixonas skyrė lietuviams? Mums yra pažįstamos prie „rezidencijų" rūpestingai šienaujamos pievutės ar sabalų kailiukai ant moterų pečių, abudu reiškią aukštesnio socialinio statuso pretenziją; Sound of Music ekrane ar pseudofolkloristinės dainų ir šokių šventės amfiteatruose — atstovaujančios jų žiūrovų meno sritį. Tai lietuvių „middle America".

Richard Nixonas, kaip aiškėja iš čia spausdinamo magnetinės juostos išrašo, dėjo vilčių į tą žmonių grupę, kurią laikė priešingybe meno sferai ir aplamai elitui, ir kurią vadino viduriniąja Amerika. Paspirties rinkimuose ieškantysis balsas netruko pasiekti tinkamus adresatus.

Šis 1972 m. birželio 23 d. JAV prezidento Richard M. Nixono pasikalbėjimas su prezidentūros viršininku Robertu Haldemanu buvo paskelbtas 1974 rugpiūčio 6 New York Times *numeryje. Daugtaškiai skliausteliuose reiškia magnetinės juostos neiššifruotas vietas.*

Prezidentas: Taigi turiu paminėti dar vieną dalyką, Bob.Tai moterų vieta šiame reikale (rinkimų kompanijoje). Vakar vakare kalbėjausi su Pat. Mudu su Tricia kalbėjomės ir ji paminėjo...Tricia sakė, kad,tikriausiai, kai ji buvo Allentowne, ten kokie dvidešimt, trisdešimt chuliganų...profsąjungų chuliganų ją nušvilpė.

Haldeman: Mmmm...

P: O, kai ji nuvažiavo į Bostoną padovanoti kaiką iš dailės...savo kinietiškus daiktelius vietinei meno galerijai — du tokie (...) iš spaudos buvę ypatingai biaurūs. Tai yra, ji ėjo pro išsirikiavusią eilę, ir vienas jų atsisakė pasisveikinti. Kitas buvo ne iš spaudos. Atsisakė paduoti ranką ir panašiai. Tricia (...) labai asmeniniu atžvilgiu, (...) šviesaus proto žmogus. Pradžioje ji sakėsi negalėjusi suprasti, kad įvykis taip, kaip buvo, vietinių (...) nestebina. Žinai, ji užsiiminėja su Boy's Club, su meno galerija (...). Ji sako, kad svarbus dalykas yra surasti tokį (...)būdą, nuvykti į tokį miestpalaikį (...) ir ten pasirodyti televizijoje, ką, žinoma, ji ir padarė. (...) ji sako, kam (...) stengtis turėti savo žinioje tokią vietovę. Kitais žodžiais, geriau būtų rūpintis respublikonais. Dabar, žinoma, ar nebūtų (...) pasakyti, kad susidorojai su respublikonais, lyg tai būtų Allentowno Chuliganų Klubas? Bet tai tik medžiaga laikraščiams. Manau, esmė, gi, yra tame, kad arba Parkeris turėtų plačiau pagalvoti, arba tai turėtų perimti Codus?

Paslaugieji viduriniokai po Kudirkos išdavimo: „We support Nixon's policy"

Lietuvių draugas 1972 m. birželio 23:„...eikime šventėje liepos 4: Dukterys sakė, kad ir „mama į viduriniąją Ameriką". Draugė Lietuvių šokių turi tuos puikius šokius pamatyti".

H: Jie abu tuo užsiėmę.

P: Kaip tu dabar ekspromptu reaguotum į tai, Bobai? Aš, vis dėlto, nenorėčiau ten lįsti ir gauti į skūrą (...)

H: Čia nekyla klausimas, kad mes to turime imtis.

P: Taigi. (...)

H: Na, taip. Tačiau begalvoda... nesu tikras... jeigu neįmanoma sukombinuoti mūsų diriguojamo nepolitinio įvykio, tuomet, manau, reiktų kombinuoti politinį (...)

P: Pavyzdžiui...dabar blogiausias dalykas (...) yra prasidėti su kuo nors, kas turi ką bendro su menu.

H: Taip, tai matyti...tai buvo (...) Julie tąkart patyrė Jacksonville muziejuje.

P: Menas, kaip žinai...tai yra žydai, tai kairysis sparnas...kitaip sakant, nekišk ten nagų.

P: Daryk išvadą.

H: Žinoma.

P: Vidurinioji Amerika — išskirk tą žodį — vidurinių amerikiečių tipo žmonės (...), paslaugūs, (...). Kokių velnių Parkeris ten neina? Didžioji jo objektų dalis yra elitinės grupės, išskyrus, taigi, vargti — gal gražu, kad Tricija aukojasi — porą valandų autobuse — užsiimti tuo parku Oklahomoje — gi, mano pažiūra, Bobai, yra santykiauti su *viduriniaja Amerika*, o ne su elitistine (...). Sutinki?

P: Aš nepriekaištauju. Manau, kad jie atlieka pasiutusį darbą. Vyrukai nori...

H: Jie tikrai gerų norų, tačiau ji galėtų ir geriau.

P: Grįžtant vėl prie to, Tricia tuose reikaluose turi gerų planų, tačiau eikime į *viduriniąją Ameriką.*

H: Taigi.

P: (...).

LEGALUMO IR MORALUMO SANTYKIS

WATERGATE MORALINIU POŽIŪRIU

1. LEGALUMAS IR MORALUMAS

Ryšium su Watergate byla buvo labai daug prirašyta ir prikalbėta legalumo (teisėtumo) klausimu. Tačiau — kas yra legalumas? Ar legalumas (įstatymas) yra aukščiausia vertybė, ar tik antraeilė vertybė? O gal kartais ir jokia vertybė, o tik stabas, kuriam aukojamos vertybės? Kitaip sakant, gali būti klausimas, koks yra santykis tarp legalumo ir moralumo. Ar visada tai, kas legalu, yra ir moralu? Ir ar tai, kas nelegalu, tuo pačiu ir nemoralu?

Legalumo ir moralumo klausimai yra susipynę. Legalumas remiasi tam tikros visuomenės tam tikro laikotarpio moraliniais principais, pasireiškiančiais papročiuose (moralė iš lot. *mores* — papročiai). Tačiau įstatymų trūkumas yra tas, kad jie neapima visų papročių, t. y., visų žmonių santykių ir tų santykių aplinkybių. Dėl to teisėjams palikta didelė laisvė įstatymus taikyti, įvairias nusikaltimo aplinkybes vertinti. Teisėjai gali būti labai subjektyvūs — gali bausti metams ir dvidešimčiai metų kalėjimo už tą patį nusikaltimą.

Antra, dėl fakto, kad įstatymai neapima visų konkrečių atvejų, ar dėl to, kad jie gali būti pasenę, arba išleisti valdžios, kuri pati nėra teisėta, žmogui kartais tenka vadovautis savo sąžine ir rinktis vieną iš dviejų galimybių — civilinį įstatymą ar aukštesnę vertybę. Istorija žino nemaža žymių žmonių, kurie tuo ir pasižymėjo, kad konflikte tarp civilinio įstatymo ir aukštesnių moralinių principų rinkosi šiuos pastaruosius, nors ir žinodami dėl to nukentėsią. Prisiminkime tik literatūrinius personažus, kaip Sofoklio Antigoną, Fr. Schillerio Wilhelmą Tellį, ar istorines asmenybes, kaip Jeanne d'Arc, Thomas Moore, ar pagaliau ir patį Kristų, kuris nukentėjo dėl žydų įstatymų nepaisymo. Žydų įstatymas reikalavo moterį, sugautą svetimoteriaujant, bausti mirtimi. Kristus parodė tokio įstatymo nežmoniškumą ir jį atmetė. Pareikšdamas, kad ne žmogus subatai, o subata žmogui, Kristus parodė, kad ne formalus įstatymas, o žmogus yra aukščiausia vertybė. Todėl nors įstatymai, kaip bendra moralinė norma socialiniams santykiams reguliuoti, yra būtini, vis dėlto būna atvejų, kada jų nepakanka ar kada jie negalioja. Todėl legalistų dažnai kartotas šūkis: no man above the law, nėra absoliučiai teisingas. Jis galioja teisinėje srityje, bet nevisada galioja moralinėje srityje. Čia kai kada žmogus tikrai yra virš įstatymo. Kai vyras, gavęs pranešimą apie žmonos sužeidimą automobilio nelaimėj, skubėjo į nelaimės vietą ir pervažiavo tuščioj kryžkelėj raudoną šviesą, o policininkas, apie tai patyręs, jam netrukdė, tai jie abu pažeidė įstatymą. Bet kas dėl to juos kaltins žmoniškumo požiūriu?

Toks yra legalumo ir moralumo santykis asmens gyvenime. Vyriausybės (prezidento) santykis su legalumu ir moralumu yra truputį kitoks. Gali būti du atvejai, kada vyriausybė (prezidentas) yra virš įstatymų: a. kai kokios nors nepaprastos padėties atveju konstitucijos ar įstatymų dalis suspenduojama ir prezidentas gauna įgaliojimus veikti savarankiškai, ir b. kai prezidentas gali teismų nutarimą nevykdyti (amnestijos teisė).

Konstitucijos dalies suspendavimas tam tikrais atvejais gali būti numatytas pačios konstitucijoj, bet gali būti ir nenumatytas. Tur būt būna atvejų, kada prezidentas atsiduria prieš dilemą: konstitucijos paragrafas, ar krašto gerovė. Būna tur būt atvejų, kada jis turi elgtis pagal seną romėnų dėsnį: salus rei publicae lex esto. Kad taip būna, liudija ir mūsų didysis respublikonas Abraomas Linkolnas. Štai kas apie jį rašoma enciklopedijose:

„Linkolnas kartais leisdavo savo generolams vykdyti sauviškus areštus. Jis teisino tokį elgesį tuo pagrindu, kad jis turi leisti laikinai paaukoti konstitucijos dalis, kad išlaikytų visą konstituciją. Jis leido savo generolams uždaryti kelis laikraščius, bet tik trumpam laikui" (*Encyclopedia Britanica*, 1974).

„Linkolnas buvo taip pat kritikuojamas už pilietinių laisvių pažeidimą. Tarp jų buvo įkalinimas civilių, įtariamų pietiečių veiklos rėmimu, ir karinių teismų įsteigimas taikioje Indianos valstijoje. Aukščiausio teismo pirmininko Roger B. Taney nuomonę, kad tokie veiksmai prieštarauja konstitucijai, prezidentas ignoravo" (*Collier's Encyclopedia*, 1969).

Kodėl taip prezidentas Linkolnas elgėsi? O štai kodėl:

Kai artėjo 1864 m. rinkimai, kraštas buvo nusiminęs ir karo išvargintas. Aukų skaičius buvo baisus, krašto kreditai netikri, demokratai kaltino Linkolną despotizmu ir reikalavo taikos, siekiamos derybų keliu, o daugelis jo paties partijos vadų laikė jį nepajėgiu ir norėjo jį nušalinti" (*Encyclopedia Americana*, 1971).

O ką reiškia prezidento amnestijos teisė? Ne ką kita, kaip faktą, kad legalumo gyvenime neužtenka, kad yra žmoniškumo įstatymas, aukštesnis už konstituciją, nes ne žmogus įstatymui, o įstatymas žmogui.

2. PREZIDENTO IR JO PADĖJĖJŲ MOTYVAI

Šitokių teorinių principų ir istorinių faktų šviesoje tenka vertinti ir Watergate bylą. Galima sutikti, kad prezidentas pažeidė įstatymus. To fakto gal ir užtenka prezidentui apkaltinti legaliniu požiūriu, bet vargiai jo užtenka kaltinti moraliniu požiūriu, nes šiuo atveju reikia tinkamai įvertinti ir visas priežastis bei aplinkybes, kuriomis tas pažeidimas įvyko. Tuo, deja, niekas nesirūpino ir apie tai nekalbėjo. Todėl Atstovų Rūmų Juridinės Komisijos sprendimas padarytas grynai legalistiniu požiūriu be atsižvelgimo į galimus svarbesnius motyvus.

Pirmiausia, kaip tai galėjo atsitikti, kad padorioj, demokratinėj Amerikos visuomenėj staiga atsirado keliasdešimt mokytų vyrų su prezidentu priešaky, kurie pasirodė esą kriminaliniai nusikaltėliai? Ar jie turėjo kokių kriminalinių polinkių praeityje? Rodos, ne. Atstovų Rūmų Juridinės Komisijos dauguma pareiškė, kad Nixonas „piktnaudodamas galią" veikė „asmeniškai ir per savo valdinius savo paties politinei naudai, ne kuriam nors teisėtam valdžios tikslui ir be reikiamo atsižvelgimo į valstybės gerovę". Tačiau toji komisijos dauguma nesistengė konkrečiai nurodyti, kokios būtent politinės naudos prezidentas siekė ir kodėl jis būtent šias, o ne kitas priemones naudojo. Dauguma neįrodė, kad kova su slaptų dokumentų vogimu netarnavo valstybės labui, o tik asmeniškai prezidento naudai.

Šeštadienis žmogui, ne žmogus šeštadieniui (Mork. 2. 27).

Prezidentas ir jo padėjėjai politinę galią jau turėjo, ir buvo beveik tikras dalykas, kad prezidentas bus perrinktas ir sekančiai kadencijai. Todėl kongresmanų ar senatorių nurodomas „politinės galios" ar „politinės naudos" motyvas, kuris esą paskatinęs pažeisti įstatymus, neturi tvirto pagrindo. Pagaliau nėra nė teisinga (fair) ieškoti tik neigiamų motyvų ir net neužsiminti apie galimus ir teigiamus motyvus. Juridinė Komisija, vartodama tokius posakius, kaip teisingumo pažeidimas (obstruction of justice), Amerikos žmonių apgaudinėjimas (deception of American people) ir panašius, sudaro neteisingą vaizdą, kad tai buvo daroma nuolatos ar dažnai, kai tuo tarpu tai buvo tik tas vienintelis nusikaltimas, padarytas labai nepaprastomis aplinkybėmis.

Kokie buvo motyvai, paskatinę pažeisti įstatymus? Jei atmesime pačius žemiausius — kovą dėl politinės galios, tai eiliniam amerikiečiui tėra aiškus tik vienas motyvas — kova su tais, kurie trukdė prezidentui Nixonui atlikti savo prezidentavimo svarbiausią uždavinį — užbaigti Vietnamo karą pagal jo planą ir pasiekti garbingą taiką. Tarp tų trukdytojų buvo tokie kaip Elsbergas ir daugelis tų, kurie jį inspiravo ir jam padėjo. Įsibrovimas į Watergate rūmus eilinio amerikiečio nuomone buvo ne kas kita, kaip panašių į Elsbergą trukdytojų ieškojimas, ir dėl to tai laikytina vienu ir tuo pačiu reikalu.

3. PRIEMONIŲ KLAUSIMAS

Kitas iš eilės klausimas, ar naudotos priemonės kovai su prezidento plano trukdytojais buvo pateisinamos. Daugelis teisininkų aiškina, kad geras tikslas nepateisina blogų priemonių. Nors toji taisyklė aplamai teisinga, tačiau moralistai šiandien aiškina, kad jokia moralinė taisyklė negali būti suabsoliutinta. Todėl ar tikslas pateisina priemones, šiandien atsakoma — žiūrint koks tikslas ir kokios priemonės. Argi policininkas baudžiamas, kai jis nušauna plėšiką, nuo jo gindamasis? Kai valdžios pareigūnas atsiduria prieš klausimą, ar galima naudoti blogą priemonę (įstatymo pažeidimą) dar didesnei blogybei (karui bei karo baigimo trukdymui) pašalinti, tai toks pareigūnas, pasirinkdamas blogą priemonę, nusikalsta legalumui, bet vargiai jis nusikalsta moralumui, nes nėra nemoralu, kai žmogui tenka iš dviejų blogybių rinktis mažesnę. Galima, žinoma, diskutuoti, ar tos šiuo atveju naudotos neteisėtos priemonės buvo reikalingos, neišvengiamos. Bet jeigu ir pripažintume, kad buvo nereikalingos, tai moraliniu požiūriu turėtume tik sprendimo klaidą, o ne kriminalinį nusikaltimą tikra to žodžio prasme.

Kas privedė prie tokių priemonių naudojimo? Atsakymas — labai nepaprasta situacija. Prezidentams Johnsonui ir Nixonui teko prezidentauti sunkiausiu metu. Daugeliui tada atrodė, kad dėl Vietnamo karo esame pilietinio karo ar revoliucijos išvakarėse viduje. Keliasdešimt tūkstančių jaunų vyrų dezertyravo ar vengė kariuomenės ir emigravo. Šiaurės Vietnamo vėliavos buvo nešiojamos Amerikos gatvėse. Gaisrai ir bombų sprogdinimai universitetuose

(tęsinys 6 p.)

WATERGATE MORALINIU POŽIŪRIU

(atkelta iš 5 p.)

ir net pačiame Kapitoliuje. Demonstrantai ruošėsi sustabdyti eismą pačioje krašto sostinėje ir gal būt šturmuoti Baltuosius Rūmus. Bažnyčių autoritetai skelbė Vietnamo karą nemoraliu.

Visiems buvo aišku, kad karą reikia baigti, ir prezidentas turėjo savo karo baigimo planą, kurį jis nuosekliai vykdė, siekdamas garbingos taikos. Tokios nepaprastos padėties akivaizdoje kitur visi būtų spietęsi apie prezidentą ir jam padėję. Deja, ne pas mus. Čia buvo daugiau karo baigimo trukdytojų, negu prezidento rėmėjų. Demonstrantai gatvėse šaukė peace now! Kongrese kai kas reikalavo, kad prezidentas nurodytų kariuomenės atitraukimo iš Vietnamo datą. Buvo vagiamos mobilizacijos kortelės ir deginamos. Pavogti Pentagono slapti dokumentai paskelbti spaudoj. Aukščiausias Teismas nusprendė, kad tai legalu. Ir tokiomis aplinkybėmis reikėjo derėtis su Šiaurės Vietnamu Paryžiuje, kalbėtis su Kinija, Sovietų Sąjunga.

Savaime suprantama, kad tokia padėtis bei tokios antivyriausybinės nuotaikos negalėjo nepaveikti ir tų, kurie spietėsi aplink prezidentą Nixoną ir jo pastangas rėmė. Jie nejučiomis ėmė galvoti: jeigu visuomenė nesmerkia tų, kurie trukdo vyriausybei darbą nelegaliomis priemonėmis, tai kodėl mes turėtume taip skrupulingai vengti nelegalių priemonių kovai su tais trukdytojais? Jeigu kovai dėl *taikos bet kuria kaina* galima naudoti nelegalias priemones, tai kodėl negalima panašių priemonių naudoti kovai dėl *garbingos taikos?* Tik tokioje atmosferoje ir tegalėjo atsirasti įsibrovimas į Elsbergo psichiatro įstaigą bei Watergate afera. Žodžiu, čia susidūrė dvi pažiūros į karo baigimo būdą. Ir abi pusės naudojo priemones, nesiderinančias su formaliu legalumu. Tačiau abi pusės tur būt galvojo, kad jų veiksmai pateisinami moraliniu požiūriu.

Kiek kitoks reikalas prezidento Nixono pareigūnų nusikaltimo dengimas ir melavimas. Legalumo požiūriu čia nusikaltimas aiškus. Tačiau moraliniu požiūriu žiūrint, klausimas nėra toks paprastas. Prezidentas vengė prezidentūros (ir savęs kaip prezidento) kompromitavimo. Pats melas moraliniu atžvilgiu yra neutralus. Jo gerumas ar blogumas priklauso nuo to, ko juo siekiama. Jeigu siekiama pakenkti asmeniui ar visuomenei, jis blogas. Jei to nesiekiama, jis gali būti ir geras. Kai kareivis, patekęs į nelaisvę, išsisuka nepasakęs teisybės priešui, jis visada giriamas. Kartą tėvas sužinojo, kad jo sūnus pavogė automobilį. Tėvo klausiamas sūnus neprisipažino, bet tėvui abejonės nebuvo — jis net žinojo, iš kur pavogtas. Ką tada tėvas turėjo daryti? Legalistiniu požiūriu žiūrint, jis turėjo pranešti policijai. Tačiau sprendžiant reikalą žmoniškumo požiūriu, galima ieškoti ir kitokios išeities. Tėvas galėjo nukentėjusiam slaptai pasiūsti piniginį atlyginimą. Panašiai ir prezidentas Nixonas norėjo pridengti savo tarnautojų klaidą ne tiek jų pačių, kiek visuomenės labui, nes prezidentūros kompromitavimasis visuomeniniu požiūriu nėra naudingas. Gal čia prezidentas ir padarė klaidą, bet tai buvo, kaip jis pats pažymėjo atsistatydinimo kalboj, sprendimo klaida (wrong judgement), o ne koks grynai savanaudiškas, egoistinis veiksmas.

4. VIETNAMO KARO AUKOS

Kad ne „politinės galios troškimas", o Vietnamo karas sunaikino Nixoną ir jo bendradarbius, pripažįsta ir *Washington Post* redakcijos narys Haynes Johnson savo straipsny liepos 13, pavadintame: *Ehrlichman: a Casualty of Vietnam War.* Bet ar tik vienas Ehrlichmanas yra karo auka? Faktiškai juk visi kaltinamieji Watergate byloje su pačiu prezidentu Nixonu yra Vietnamo karo aukos. Prie šių galima pridėti ir prezidentą Lyndoną Johnsoną, na, ir tuos keliasdešimt tūkstančių, kurie vengė karinės prievolės ar dezertyravo iš kariuomenės, nekalbant jau apie žuvusius ar sužeistus fronte.

Kai tiek daug aukų, tai kyla klausimas, kas juos padarė aukomis? Kitaip skant, kas yra kaltas dėl Vietnamo karo, kurį jo pabaigoje pradėjome laikyti nereikalingu ir apgailėtinu? Vargiai čia rastume vieną ar kelis kaltininkus. Jei iš tikrųjų kas kaltas, tai visa tauta. Ir Kongresas, kuris tam karui skyrė lėšas, ir visi žmonės, kurie tokį Kongresą ir tokius prezidentus, kaip Johnsoną ir Nixoną, išrinko labai didele balsų dauguma. Bet jeigu esame visi atsakingi, tai kokiu moraliniu pagrindu galime vieni kitus kaltinti? Kokiu pagrindu gali mažiausiai nukentėję ar visai nenukentėję kaltinti tuos, kurie daug nukentėjo? Kokiu pagrindu tada galime visą kaltę suversti prezidentui ir jį karti, kai jis tokioje nepaprastai sunkioje padėtyje nepajėgė išvengti kai kurių legalinių nusižengimų? Juk prezidentas buvo mūsų prezidentas, mūsų išrinktas ir pastatytas mums atstovauti ir vadovauti. Ne be reikalo sakoma: kokia tauta, tokie ir jos vadai.

Bet kai prezidentas Geraldas Fordas savo inauguracinėj kalboj sakė, kad Watergate žaizdos yra „skaudesnės ir nuodingesnės, negu užsienio karų žaizdos", tai ir jis pasirodė esąs užhipnotizuotas tų legalistų oracijų apie Watergate nusikaltimo baisumą. Tik pagalvokim: 46,000 žuvusių kare, 300,000 sužeistų, keliasdešimt tūkstančių jaunuolių dėl to karo liko pabėgėliais emigrantais — ir tai mažesnė žaizda (!), negu Watergate afera. Štai kaip totaliai skirtingai dalykai atrodo, kai žiūrima vien pro legalumo akinius. Dejuojama aimanuojama ne dėl žuvusių, fiziškai sužeistų ir morališkai sunaikintų, bet dėl įstatymo raidės pažeidimo. Bet ar tokią legalistinę dvasią galima vadinti humaniška? Ar iš tikrųjų žmogaus sukurtas daiktas (įstatymas) yra didesnė vertybė, negu pats žmogus? Kaip šio rašinio pradžioje matėme, ir prezidentas Linkolnas buvo kaltinamas konstitucijos pažeidimu, ir jo paties partijos vadai siūlė jį nušalinti. Vis dėlto tada prie pakaltinimo (impyčinimo) nepriėjo. Gal iš tikrųjų tada daugiau paisyta žmoniškumo, negu legalumo.

5. NIXONAS, SISTEMA IR UŽSIENIO POLITIKA

Kai kam gali atrodyti, kad čia rašo Nixono draugas. Iš tikrųjų kalba visai pašalinis žmogus. Nixonas šio rašinio autoriui darė gerą įspūdį, kai jis dar nebuvo prezidentu. Iš jo kalbų atrodė, kad jis yra inteligentiškas, išbalansuotas, pasižymįs sveiku galvojimu. Pastaruoju metu spauda jo paveikslą pritemdė. Ėmė įrodinėti, kad jis sunkaus būdo, nepakankamai tariasi su Kongresu, per daug sukoncentravo galios savo rankose. Gal būt jis toks buvo. Tai būtų jo minusai. Bet jeigu Nixonas su tokiomis būdo savybėmis vis dėlto buvo išrinktas antrai kadencijai, tai gal tie minusai nebuvo jau tokie dideli. Kiekvienu atveju vargiai jis buvo blogesnis, negu kiti pokario prezidentai, o kai kuriais atžvilgiais gal net geresnis.

Vienas dalykas, kuris daugeliui nepatiko, buvo kaip tik tai, dėl ko jis nebuvo apkaltintas. Tai mokesčių nesumokėjimas. Kaip teisininkas Nixonas turėjo žinoti, už ką reikia ir už ką nereikia mokėti mokesčius. Bet per didelės pastangos greitai praturtėti yra daugelio mūsų politikų, na ir daugelio nepolitikų yda. Sakoma, kad kitur labiausiai gerbiamas žmogus yra vyskupas, Vokietijoj — profesorius, o Amerikoj — sėkmingas biznismenas. Bet ši profesija labiausiai susijusi su pinigais, kurie kaip tiktai ir kliudo pasireikšti asmenybei. Bet be pinigų sunku tapti prezidentu. O jeigu taip, tai ir sistema nėra labai gera, kurioj nėra sąlygų iškilti neturtingam asmeniui. Užsienio žmonėms susidaro įspūdis, kad Amerikos prezidentu gali būti tik tas, kas arba pats yra turtingas, arba turi turtingų rėmėjų. Ir šitokioje nuomonėje yra nemaža tiesos. Todėl kai mūsų politikai giriasi, kad mūsų sistema veikia (ir diktatūrinė sistema veikia), tai reikia pasakyti, kad ji veikia ne per geriausiai.

Baigdamas karą Vietname garbingomis sąlygomis, prezidentas Nixonas svajojo apie taiką pasauly visai generacijai. Čia jis teisingai buvo supratęs Amerikos moralinį vaidmenį pasaulyje ir dėl to ryžosi dideliam žygiui — gerinti santykius su didžiausiomis pasaulio valstybėmis — Rusija ir Kinija — ir tuo būdu bandyti užtikrinti ne tik taiką pasauliui, bet ir geresnę ateitį visiems pavergtiesiems. Deja, likimas nebuvo jam gailestingas. Tuo metu, kai jis buvo pačiame savo įsibėgėjime, jam pritaikyta įstatymo raidė, ir visas darbas jei ne sužlugdytas, tai gerokai sutrukdytas.

6. KĄ REIŠKIA AMNESTIJA?

Mūsų legalistai visą laiką skelbė equal justice under the law ir justice is blind. Panašiai kadaise sakė ir romėnai: pereat mundus fiat iustitia. Tačiau legalistai užmiršta vieną dalyką, apie kurį jau buvo užsiminta šio rašinio pradžioje — nusikaltimo aplinkybes. Teisingumas, vykdomas neatsižvelgiant į aplinkybes, gali virsti neteisingumu. Justice under the law pavirsta injustice under the law. Amnestija kaip tik ir yra priemonė apsisaugoti nuo neteisingo ir nehumaniško įstatymo vykdymo.

Visos kalbos apie amnestiją prieš prezidento Nixono atsistatydinimą ir po to rodo ne ką kitą, kaip visuomenės nujautimą, kad visi nusikaltimai, susiję su Vietnamo karu, o tuo pačiu ir su Watergate afera, nėra tikri nusikaltimai. Jie yra Vietnamo karo rezultatas, o visi nusikaltėliai tėra Vietnamo karo aukos. Jeigu taip, tai kyla labai rimtas klausimas, kokiu pagrindu nieko nenukentėję gali kaltinti tuos, kurie yra dėl karo nukentėję, kai karo kaltininkai esame visi? Todėl visai suprantamas dalykas, kodėl prezidentas Fordas nuo pat savo prezidentavimo pradžios ėmė kalbėti apie amnestiją ir ją suteikė buvusiam prezidentui Nixonui ir visiems karo vengėjams bei dezertyrams. Prezidentas Fordas, matyt, jautė, kad teisti Vietnamo karo

DĖL LTSR BRITANIKOJE

NE PROFESORIŠKA REAKCIJA

Neseniai per visą mūsų spaudą nuaidėjo, lyg perkūno trenksmas, prof. Antano Klimo laiško sukeltas triukšmas dėl lituanistikos naujojoje *Encyklopeadia Britanica* laidoje. Pasigirdo pasipiktinimo ir protesto balsai, o kai kurie karštesnieji ėmė teirautis, kur gi tos *Britanikos* būstinė, ketindami mažų mažiausia jos langus išmalti, arba ir visai ją iš pamatų sugriauti.

Tiesa, prof. A. Klimas čia ne pirmasis. *Akiračiai* jau liepos mėn. numeryje pasišaipė iš K. Meškausko straipsnio apie Lietuvos TSR, koks jis tilpo *Britanikoje*. Bet *Akiračiai* atidavė tą reikalą spręsti savo garsiajam šuneliui ir basta, nesikreipdami į jokius emigracijos majestotus. Kitaip padarė prof. A. Klimas. Jis net užkabino Anatolijaus Kairio kultūros tarybą.

Pasižiūrėkime, kas čia iš tikrųjų įvyko, dėl ko Klimui net plaukai ant galvos pasišiaušė. Greičiausia atsitiko taip: ruošdamasi naujai laidai *Encyclopaedia Britannica* redakcija kreipėsi į Lietuvos Mokslų akademiją (tiesiog, ar per Maskvą), prašydama straipsnio apie dabartinę Lietuvos padėtį. Straipsnis buvo pavestas parašyti prof. Kaziui Meškauskui, ekonomijos mokslų daktarui akademikui, kelių mokslo veikalų apie Lietuvos ekonomiką autoriui, taigi turbūt pilnai kvalifikuotam tokiam straipsniui parašyti. Greičiausia, redakcija pridūrė, kad straipsnis gali būti pateiktas rusiškai ir kad ji turi kvalifikuotų vertėjų, kurie jį išvers į anglų kalbą. Prof. K. Meškauskas tai ir padarė, visiškai vargšas nežinodamas, kad kvalifikuoto rusų kalbos vertėjo visiškai nepakanka išversti iš rusų kalbos straipsnį apie Lietuvą. Keista, kad to nežino ir E.B. redakcija. Ir štai išėjo tas pasigailėjimo vertas straipsnis, kur Žemaitijos aukštuma pavirto į Zhemay Upland, Čiurlionis — į Chyurlionį, Jūros upė — į Yura River ir t.t. ir t.t.

Jeigu kas pirmiausia turėtų protestuoti dėl to straipsnio, tai pats prof. K. Meškauskas, nes dėl nemokšiško jo straipsnio vertimo į anglų kalbą E.B. jį, M. Biržiškos žodžiu tariant, tikrai „supaškudino". Manytume, kad jis tai padarys ar jau ir padarė.

Iš esmės, prof. K. Meškausko straipsnis nenusipelno tos tirados, kurią prieš jį ir visą enciklopediją paleido prof. A. Klimas („baisus rašinys", „tiesiog siaubas ima" ir t.t.). Tiesa, mums gali nepatikti, kad dabartinė Lietuva vadinama Lietuvos TSR. Bet ji tokia yra ir jau daugiau kaip 30 metų. Ir pats Meškauskas pripažįsta, kad paprastai ji dažniau vadinama Lietuva (more popularly known as Lithuania"). Ta proga verta atkreipti dėmesį, kad TSR pažyminys prie Lietuvos vis rečiau tevartojamas mokslinėje ir dailioje Lietuvos literatūroje.

Prof. A.K. prikiša Meškauskui, kad jis operuoja „ekonominiais - statistiniais skaičiais". O kuo jis turėtų operuoti? Juk jo uždavinys duoti dabartinės Lietuvos padėties vaizdą. Gal ten ir yra kiek pasigyrimo („grynai sovietiškas pasigyrimas", - sako Klimas, lyg rodos jis būtų kuo nors blogesnis už kitus pasigyrimus), bet kuris kraštas, ypač eidamas į svetimą enciklopediją, nenori truputį gražiau apsirengti. Kiekvienu atveju to straipsnio negalima pavadinti „propagandiniu šlamštu". Reikia tik reikalauti pataisyti tas klaidas, kurios jame atsirado ne dėl prof. K. Meškausko, bet dėl E.B. redakcijos (vertėjų) žlibumo. Pirmiausia pats Meškauskas turėtų tuo pasirūpinti.

Tuo ir galima būtų pasikakinti. Tačiau prof. A.K. tuo nepasikakina. Jis tiesiog skelbia kryžiaus karą prieš visą enciklopediją, kurioje „ilgoji Kremliaus ranka (...) sunaikino visas mūsų ligšiolines pastangas". Kokias pastangas? Ar mes buvome kokie E.B. sargai? Ar tai nėra tuščias pasigyrimas? Ir ar iš tikrųjų toji E.B. laida jau tiek blogesnė už senesniąsiais, kad net A. Kairio kultūros taryba tuo reikalu turėtų „sušaukti pasitarimą"?

Tiesa, toji laida iš esmės skiriasi nuo senesnių laidų tuo, kad ji padalinta į dvi dalis: pirmoji dalis (vadinama mikropedija) pateikia trumpas enciklopedines žinias apie įvairius dalykus. Antroje dalyje apsiribojama mažesniu dalykų skaičiumi, nagrinėjant juos giliai ir išsamiai (knowledge in depth). Pavyzdžiui, toje dalyje yra tikrai plati (apie 20 psl.) prof. Vytauto Kavolio studija apie socialinius ir ekonominius meno aspektus. Keistoka, kad ligi šiol mūsų spauda į šią studiją visiškai neatkreipė dėmesio, nors ji to dėmesio tikrai verta.

Reikėtų velniškai daug drąsos įvertinti visas tas studijas ir nustatyti, ar jas pasiekė „ilgoji Kremliaus ranka" ar ne. Kažin, ar Klimas yra kompetentingas spręsti,kad straipsnis apie literatūrą yra „surizgęs", arba kad visa šioje enciklopedijoje pateikta lituanistinė medžiaga yra „mokslo ir informacijos išprofanavimas". Nebūdamas kalbininkas nedrįsčiau tvirtinti, ar prof. Vytauto Mažiulio straipsnis apie baltų kalbas yra tokia profanacija. Tačiau kad to straipsnio (nors ir parašyto Vilniaus universiteto profesoriaus) nepasiekė „ilgoji Kremliaus ranka", matyti jau ir iš to, kad pirmuoju plačios bibliografijos numeriu kaip tik eina A. Dambriūno, A. Klimo (!) ir W. Schmalstiego Introduction to modern Lithuanian, išleista 1966 metais.

Kas liečia istorijos dalykus, tai straipsnis apie Lietuvos didžiąją kunigaikštiją (pirmoje dalyje) parašytas objektyviai, stengiantis skrupulatiškai teisingai rašyti didžiųjų kunigaikščių vardus (Kęstutis su ę), pridedant žemėlapį „nuo jūros ligi jūros" ir nebijant tvirtinti, kad toji kunigaikštija buvo „viena iš pačių įtakingiausių valstybių Rytų Europoje". Beje toji kunigaikštija visai teisingai vadinama Grand Duchy of Lithuania, o ne „grand principality", kaip tai sauvališkai padarė mūsiškė *Encyclopaedia Lituanica.*

Kad „ilgoji Kremliaus ranka" nepasiekė straipsnio apie Baltijos valstybes, kurio autorius yra žinomas V. Vokietijos istorikas baronas Arvedas von Taube, matytis iš to, kad ten suminėti 1941 metų trėmimai ir bibliografijoje įtraukti tokie veikalai, kaip prof. V. Vardžio redaguotas Lithuania under the Soviets ir mūsų bostoniškė enciklopedija.

Be abejo, nei viena enciklopedija nėra tobula. Tokia nėra ir E.B., tačiau laikyti ją „mokslo bei informacijos išprofanavimu" nėra nei mažiausio pagrindo. Užtat ir prof. A. Klimo sukeltas aliarmas prieš ją primena greičiau pasakėčią apie kiškį, kopūstlapį ir griūvantį dangų, negu rimtą susirūpinimą informacijos apie Lietuvą teisingumu. Kiekvienu atveju ne visuomenės teismas nuspręs E.B. gerumą ar blogumą. Man atrodo, ALB valdyba, į kurią A. Klimas taip pat kreipėsi, visiškai teisingai padarė, prašydama šį reikalą ištirti Lituanistikos institutą. Prof. A. Klimui atrodo daugiau rūpėjo savireklama negu rintas klausimo sprendimas. Tai nėra labai profesoriška, kaip nėra profesoriška tvirtinti, kad K. Meškauskas yra „vyriausias Kremliaus patikėtinis vilniškėje Mokslų Akademijoje". Iš kur A.K. tai žino? Aplamai, švaistymąsi tokiais terminais, kaip „Maskvos patikėtinis", „nacių padlaižys", „buržuazinis nacionalistas" reiktų palikti propagandistams. Mokslą reprezentuojantiems žmonėms jie netinka.

V. Trumpa

---

aukas reikštų vykdyt neteisingumą pagal įstatymus (injustice under the law). Įstatymas jau yra pagerbtas tuo, kad visos Vietnamo karo aukos faktiškai yra jau vienu ar kitu būdu nubaustos, o ypač buvęs prezidentas, nes prezidentui nėra didesnės bausmės, kaip jo nušalinimas iš pareigų. Tiesa, legalistai, kaip Bill Moyers (*Newsweek*, rugsėjo 23), rašydamas apie amnestiją Nixonui, teigia, kad mercy without justice is favoritism. Tačiau nemažiau yra pagrindo teigti, kad per didelė bausmė yra ne teisingumo vykdymas, o sadizmas.

O kaip su buvusio prezidento Nixono bendradarbiais? Ar jie laikytini išimtimi, kuriems amnestija negali būti taikoma? Konstitucijos žinovai sako, kad prezidento G. Fordo amnestijos aktas liečia tik R. Nixoną ir todėl kiti Watergate aferos dalyviai turi būti teisiami ir baudžiami, nes to reikalaująs lygus įstatymų taikymas visiems. Bet legalistai užmiršta, kad prezidento aktas yra taip pat konstitucinis aktas ir kad prezidentas negali būti neteisingas — vieniems dovanoti bausmę, o kitiems tos pačios bylos dalyviams — ne. Nevienodas elgesys būtų nepateisinamas nei legaliniu, nei juo labiau moraliniu atžvilgiu.

Todėl siūlome amnestiją visiems. Tuo būtų parodyta, kad čia niekas sąmoningai konstitucijos pažeisti nenorėjo, kad buvo susidariusi labai nepaprsta padėtis, su kuria susidoroti buvo sunku, ir dėl to buvo padaryta ir klaidingų sprendimų, kurie betgi nelaikytini kriminaliniais nusikaltimais įprastine prasme. Išimčių čia iš tikrųjų vargiai galėtų būti. Būtų per daug juokinga, jeigu neteistume dezertyrų, bet teistume ir baustume Antro pasaulinio karo didvyrį Joną Ehrlichmaną, apdovanotą pasižymėjimo kryžium (Distinguished Flying Cross), už tai, kad jis padarė sprendimo klaidą. Visų klaidoms atpirkti užtenka jau ligšiolinių aukų — prezidento ir kitų. Prezidentai sutelkia savyje tautos garbę ir tam tikrais atvejais jos kaltę. Prezidentams Johnsonui ir Nixonui teko sunki dalia — prezidentavimas labai sunkiu metu. Dėl to vienas jų turėjo atsisakyti antros kadencijos, o kitas — nebaigti antros kadencijos, nors abu jie buvo išrinkti labai didelės daugumos. Jie yra aukos ne tik savo, bet bet ir visų mūsų klaidų. Jie jas ir išpirko.

A. Tautvydas

POKALBIS SU PAVELU LITVINOVU

JEI AMERIKA TURĖTŲ POLITBIURĄ

Pokalbiui su 34 -rių metų amžiaus fiziku Pavelu M. Litvinovu paskatino toli gražu ne jo giminystė su Maksimu Litvinovu (Maksimas Litvinovas –- Pavelo senelis — yra buvęs ilgametis TSRS užsienio reikalų liaudies komisaras).

1968 - jų metų rugpjūčio 25 dieną Pavelas Litvinovas Maskvoje, Raudonojoje aikštėje demonstravo prieš invaziją į Čekoslovakiją. Už tai, drauge su penkiais kitais — jų tarpe ir rašytojo Daniel, 1964 m. nuteisto už kūrinių spausdinimą Vakaruose, žmona Larisa Bogoraz (žiūr. nuotrauką) keturis metus praleido ištrėmime Sibire.

Samizdatui P. Litvinovas paruošė knygą apie keturių disidentų (Galanskov, Ginzburg, Dobrovolskij ir Laškova) bylą — *Process Četyrech* (Amsterdam, 1971).

1974 metų kovo 19 - tą P. Litvinovas išvyko iš TSRS. Egzilėje, kartu su V. Chalidze, dalyvauja *Einamųjų įvykių Tarybų sąjungoje* leidime.

— Kas Jus paskatino įsijungti į demokratinį sąjūdį, tapti disidentu?

— Visų pirma noriu pabrėžti, kad disidentu negalima pasidaryti. Juo gimstama. Taip pat nemėgstu posakio „demokratinis sąjūdis“. Aš mieliau linkęs vartoti „sąjūdžio už žmogaus teises“ pavadinimą, nes „demokratija“ rusų kalboje įgavo dvi prasmes ir nevisada aišku, kuria prasme žodis vartojamas.

Posakiai „disidentas“, arba „kitaip galvojantis“, arba „sąjūdžio už žmogaus teises dalyvis“ irgi turi dvi prasmes. Viena prasmė pragmatinė: tiesioginis dalyvavimas pokalbiuose su užsienio korespondentais, leidžiant *kronikas*, pasirašinėjant protesto laiškus ir t.t. Antroji prasmė — moralinė. Tai dvasinis dalyvavimas tame judėjime, nebūtinai tiesioginiai surištas su praktišku dalyvavimu. Tai skirtingas galvojimas, kuris nepasireiškia aktyvia veikla, bet tik prijaučia to sąjūdžio idėjom.

Mane labiau jaudina šita antroji prasmė. Ir štai kodėl. Iš liūdnos Rusijos istorijos ir ypatingai tragiškų paskutiniųjų 50 metų, kai žmonių ir minčių naikinimas peržengė visas žmoniškumo ribas, kai buvo sunaikinti milijonai įvairių tautybių ir politinių įsitikinimų žmonių, kai daug žmonių praleido gyvenimą lageriuose ir kalėjimuose — gavosi ir preventyvinė įtaka visiems šalies gyventojams, visoms gyventojų grupėms ir pavienio žmogaus sąmonei. Buvo išauklėtas naujas žmogus. Tai ne asmenybė, o žmogus, iš kurio išguiti pagrindiniai moraliniai ir teisiniai principai.

Pagrindinis sąjūdžio uždavinys todėl ir yra atstatyti normalius žmogiškus jausmus, normalius santykius tarp žmonių, supratimą apie kūrybines teises ir aplamai apie žmogaus teises.

Pateiksiu vieną būdingą, beveik chrestomatinį pavyzdį apie tai, kokioj dvasinėj būsenoj randasi sovietinė visuomenė. Jūs turbūt girdėjote apie Pavliką Morozovą. Tai berniukas, kuris, vedamas savo pionieriškų įsitikinimų, įskundė savo tėvą, ir buvo užmuštas. Ištisos sovietinių žmonių kartos buvo auklėjamos jo pavyzdžiu. Buvo skaitoma, kad valstybės interesai leidžia elgtis taip, kaip visai nesuderinama su bendru etiniu ar moraliniu požiūriu.

To pasėkoje gavosi tam tikras sąžinės pasikeitimas. Kai kurie pagrindiniai moraliniai principai tapo nustumti į antrą eilę, o valstybės ir klasės interesai žmogaus sąmonėje pasidarė pirmaeiliais, kas juk prieštarauja žmogaus prigimčiai.

— Kokios šio sąjūdžio ateities perspektyvos Sovietų Sąjungoje?

— Tai labai sunkus klausimas. Sąjūdis buvo susilpnintas ir areštais, ir tuo, kad daug kas išvyko, daugelis nusivylė. Ir visdėlto sąjūdis išlieka, tiek praktinėje, tiek ir dvasinėje plotmėje, apie kurią anksčiau kalbėjau.

Kiekvienoje visuomenėje egzistuoja labai daug įvairių interesų įtampų ir susikirtimų: nacionalinių, socialinių, ekonominių. Amerikoje, pavyzdžiui, yra juodųjų — baltųjų problema. Sovietų Sąjungoje įtampos nemažiau aštrios, kartais net aštresnės. Galima sakyti, jog esmėje šie klausimai Amerikoje ir Rusijoje nesiskiria, nes ir čia ir ten atskirų grupių ir gyventojų sluoksnių interesai yra sudėtingi. Bet — Amerikoje šie klausimai gali būti plačiai svarstomi. Gyvenimo vidinė pusė gali būti parodyta per visas masinės informacijos priemones.

Rusijoje, atvirkščiai, stengiamasi apie tai kuo mažiau kalbėti. Todėl valdžia nežino t i k r ų j ų šalies vidaus problemų. Jei kas nors apie tai garsiai pakalba, tai iššaukia atitinkamų valdžios organų persekiojimą. Galima sakyti, kad prieš pradedant gesinti ugnį visų pirma persekiojamas tas, kurs sušuko: gaisras!

1960 - tųjų viduryje atsirado žmonių, kurie ėmė aiškinti, kad šie klausimai, kurių yra daugybė, turi būti laisvai ir viešai svarstomi. Tai ir yra praktinis šio sąjūdžio vaidmuo.

— Kaip vertintumėte dabartinę Rusijos išeiviją ir kokį vaidmenį joje skiriate sau?

— Sunku kolkas kąnors pasakyti, nes dabartinė Rusijos emigracija dar labai jauna ir negausi. Jai dar tik keli metai. Ir vistik šis tas darosi. Kad ir *Kontinent'o* žurnalo išleidimas. Tiesa, dar nemačiau nei vieno jo numerio, bet ten susispietę geriausios netik Rusijos, bet ir kitų tautų literatūrinės pajėgos. Jau pusantrų metų, kai eina *Kronika už žmogaus teisių gynimą,* kurioje ir aš dalyvauju. Tai tokia naujųjų emigrantų veiklos pradžia...

— O kaip žiūrite į emigravimą aplamai? Ar gerai, jei ir nežydai kartais pasinaudoja „žydiškomis priemonėmis“ išvažiuoti iš SSSR?

Geriau, žinoma, būtų išvažiuoti „nežydiškomis priemonėmis“. Bet aš skaitau, jog bent dalis emigrantų randasi bėglių padėtyje, o bėgliams visos priemonės geros. Žinoma, būtų geriau, jei žmonės galėtų atvirai nurodyti savo emigracijos motyvus. Bet — Sovietų Sąjungoje pats emigracijos faktas, kad ir „žydiškame pavidale“, yra pavyzdžio neturintis įvykis. Sovietų valdžia aplamai nemėgsta minties apie emigracijos galimybę iš Sov. Sąjungos. Ir tik su dideliu vargu jie susitaikė su mintimi apie šeimų sujungimą. Todėl natūralu, kad šiuo metu daugelis, jų tarpe ir aš, pasinaudoja šituo vieninteliu kanalu.

— Ar Jūs tikitės, kad turėsite įtakos į Sovietų Sąjungos ateitį būdamas užsienyje?

— Sunku pasakyti, nes nežinia, kokia kryptimi vystysis įvykiai Rusijoje. Be to aš bendrai esu prieš tokį griežtą skirstymą į emigrantus ir tuos, kurie liko. Sovietų valdžia stengiasi mus vienus nuo kitų visiškai atskirti, drausdama vieni kitus lankyti, ir kitokius ryšius. Kodėl mes patys turime jiems padėti? Aš jaučiuosi dvasiškai vieningas su daugeliu draugų, likusių Maskvoje ir nematau būtinybės kiekvieną kartą tą atstumą tarp mūsų pabrėžti (...)

Didelę įtaką turi jau pats emigracijos iš Sov. Sąjungos galimybės faktas. Žmogus, kuris žino, kad gali išvažiuoti, jaučiasi laisvesnis už tą, kuris gyvena narve.

— Ką galvojate apie bendradarbiavimo tarp naujosios rusų išeivijos ir lietuvių išeivijos galimybes?

— Aš abiem rankom (balsuoju) „už“ tokį bendradarbiavimą. Ir bendrai aš esu už visų nacionalinių ir religinių grupių bendradarbiavimą.

— Kokios įtakos sąjūdžiui už žmogaus teises turėjo įvykiai Lietuvoje, kaip pav. Brazinskų ir Kudirkos bėgimai, Kalantos susideginimas, Lietuvos kat. bažnyčios kronika, ir pan?

— Sąjūdis už žmogaus teises Sov. Sąjungoje remia bet kokį demokr. sąjūdį, pagrįstą žmogaus teisėmis. Jis spausdina informaciją apie juos ir juos palaiko. Apie *Lietuvos kat. bažnyčios kroniką* ir Kalantos susideginimą buvo rašyta *Bėgamųjų įvykių kronikoje* ir Kronikoj už *žmogaus teises Sov. Sąjungoje,* kuri leidžiama emigracijoje.

Bendrai, — kuo daugiau vienybės tarp sąjūdžių, protestuojančių prieš žmogaus pagrindinių laisvių varžymą, tuo geriau. O nacijos teisė į apsisprendimą ir yra viena pagrindinių teisių ir laisvių.

— Jei Sovietų Sąjungoje būtų įgyvendinta visiška laisvė, kokie Jums atrodo būtų santykiai tarp Lietuvos ir Rusijos?

— Tikiuosi, kad santykiai būtų geri. Nors, jei pažiūrėsim į dalykus realistiškai, tai yra faktas, kad tarp Rusijos ir Lietuvos būta daug kraujo. Aš nelinkęs kalbėti apie kaltę, nei apie tokias mistines sąvokas, kaip pav. rusų liaudies kaltė prieš Lietuvą. Nors ši kaltė yra, bet aš nelinkęs samprotauti tokiom kategorijom.

Faktiškai, kiek man žinoma, tautinėje lietuvių sąmonėje jaučiama labai didelė įtampa rusų atžvilgiu. Gal aš nelabai gerai išsireiškiau. Sakykim, jei įsivaizduot laisvą Rusiją ir laisvą Lietuvą, kas, bendrai kalbant šiandie nerealistiška, tai turėtų praeiti šiek tiek laiko, kol santykiai taptų ištikrųjų abipusiai žmogiškais.

Žinau eilę atvejų, kai rusai užjaučia Lietuvą,

o lietuviai nenori to pripažinti. Negaliu dėl to kaltinti lietuvių, nors gaila, kad taip yra (...)

Nacionalinė įtampa naudinga tik valdžiai. Ji įgalina, pagal tą seną posakį, skaldyti ir valdyti. Šiuo požiūriu man labai artima lenkų (išeivijos) *Kultūros* žurnalo pozicija, kuri stengiasi eiti ne nacionalinių prieštaravimų gilinimo, bet susitaikymo keliu, bent kultūrinėje plotmėje.

— Taip apie Lietuvos — Rusijos santykius galvojančių sąjūdyje už žmogaus teises tur būt yra ir daugiau. O kaip žiūri į Lietuvą vidutinis rusas?

— Vidutinis rusų žmogus, tai iš vienos pusės, labai užgožtas propagandos, dažniausia nepakankamo kultūrinio lygio, ir, iš antros pusės — į kitas tautas žiūrintis paviršutiniškai, per kažkokį tai mitą. Pavyzdžiui, jam gan būdingas požiūris, kad tie lietuviai geriau gyvena, kad Lietuva žymiai europietiškesnė už Rusiją, kad joje daug aukštesnė gamybos, buities, aptarnavimo ir žmonių santykiavimo kultūra. Atvažiavęs į Lietuvą jis mato, kad žmonės gyvena geriau, negu Rusijoje, o tai iššaukia jo susierzinimą. Atsiranda (pavydo) kompleksas: „mes juos maitinam“. Tai kvailas, bet ir labai paplitęs požiūris. O lietuvių tarpe paplitęs požiūris į rusus, būk tai jie purve gyvena ir tik revoliucijas daro. Jei ne jie, tai mes būtume galėję ramiai gyventi... Atvažiavusius (į Lietuvą) poilsiauti rusus lietuviai kartais vadina okupantais, nors šie okupantais nesijaučia — jaučiasi atvažiavę į kitą respubliką.

Šitokie santykiai, žinoma netarnauja tarpusavio supratimui.

— Vienas iš būdingesnių skirtumų tarp Bėgamųjų įvykių kronikos *ir* Lietuvos kat. bažnyčios kronikos *yra tas, kad rusiškoji pogrindžio literatūra yra beveik vien tik inteligentijos pastangų išdava. Tuo tarpu katalikų bažn. kronika Lietuvoje yra daugiau masių reikalas, stovįs arčiau liaudies. Kaip Jūs vertinate* Lietuvos kat. bažnyčios kroniką?

— Aš ją labai vertinu. Didelis skirtumas tarp Rusijos, iš vienos pusės, ir Lietuvos arba Čekoslovakijos iš antros pusės yra tas, kad Lietuvoje ir Čekoslovakijoje liaudies ir inteligentijos nuomonės vieningesnės. Rusijoje, dėl liūdnos Rusijos istorijos, kuri dar pablogėjo sovietiniais metais, atotrūkis tarp liaudies ir inteligentijos labai didelis.

Jei būtų išvesti sovietiniai tankai iš Čekoslovakijos, arba iš Lietuvos (ir vėl paskelbta Lietuvos nepriklausomybė), tai aš galvoju jog abi šios šalys labai greitai taptų kokio nors Europos, pav. Skandinavijos, tipo socialdemokratijomis ar buržuazinėmis demokratijomis. Būtų rasta protinga valdymo forma, kurioje galėtų gyventi. Rusijoje gi nėra jokių kitų tankų — tik sovietiniai. O tai didžiulis skirtumas.

Nukrypau truputį nuo klausimo. Taigi — *Lietuvos kat. bažnyčios kroniką* aš labai vertinu.

— O koks religijos vaidmuo rusų pilietinių teisių sąjūdyje?

— Sąjūdis nėra religinis, nors jo dalyvių tarpe yra daug religingų žmonių. Aš pats, pavyzdžiui, nesu religingas, bet į sąjūdį žiūriu kaip į dvasinį, aukštesne prasme. Vistik mes stovime už krikščioniškų idealų įgyvendinimą, kurie moraliniu požiūriu yra aukščiausias žmonijos pasiekimas. Bet mūsų sąjūdis nereliginis, kaip kad yra Lietuvos katalikų sąjūdis, arba kaip yra Lenkijoje, kur sąjūdžiai susieti su tradicine katalikybe. Gaila, bet provoslavų bažnyčia nei carinėje, nei dabartinėje Rusijoje netapo tautinio susibūrimo centru. Tiesa, carinėje Rusijoje ji tokia buvo, bet daugiau valstybiniu, o ne nacionaliniu, liaudiniu požiūriu.

— Ar yra pagrindo tikėtis, kad ateityje provoslavų bažnyčios vaidmuo taptų panašiu į katalikybės vaidmenį Lietuvoje?

— Bijau kad ne. Nors, pavyzdžiui, Solženycinas skaito, kad taip turėtų būti. Kaip aš suprantu jo raštus (ypač „Laišką vadams“), tai jis, nors ir netiesioginiai, skaito kad Rusijos ateitis priklausys teokratiniam sąjūdžiui, kurio priekyje stovės rusų provoslavų bažnyčia. Daug žmonių Rusijoje tokioms mintims pritaria. Aš nemanau, kad tai būtų įmanoma, o jei ir įmanoma, tai nereiškia kad būtų gerai. Labai gaila, bet Rusijos provoslavų bažnyčios istorija nepanaši į katalikybės istoriją, o kodėl — tai perdaug plati tema.

— Ką galėtumėte pasakyti apie lietuvių — rusų bendradarbiavimo galimybes?

— Žiūrint idealiai, Lietuva, kuri istoriškai jau 30 metų yra, kad ir prievarta, Sovietų Sąjungos dalimi, galėtų atlikti didžiulį kultūriniai — civilizacinį vaidmenį Rusijai, jei santykiai nebūtų susiklostę taip šuniškai nepalankiai. Sakysime, aš pats žinau, ir girdėjau iš daugelio draugų, kaip pav. Larisos Bogoraz, kuri buvo ištrėmime Irkutsko srityje, apie lietuvius Sibire. Ir dabar dar jų ten yra. Vieni negali grįžti, kiti dėl įvairių kitų priežasčių užsiliko Sibire. Namas, kuriame gyvena lietuvis, skiriasi nuo aplinkinių rusų gyvenamų namų, kaip dangus nuo žemės: ir savo švara, ir architektūra, buities kultūra ir sugebėjimu ūkininkauti. Aplamai — tai lyg savotiška maža ferma. Ką aš šituo pavyzdžiu noriu pasakyti, tai kad Lietuva yra labiau europietiška ir kultūriniu bei civilizaciniu požiūriu galėtų Rusijai daug duoti. Todėl skaitau, kad kaimynų bendradarbiavimas tiek ten, tiek emigracijoje būtų labai naudingas.

— O ką tokio bendradarbiavimo kryptimi galėtume nuveikti emigracijoje?

— Visų pirma svarbu pastovus informacijos pasikeitimas. O antra — man rodosi vienu iš svarbiausių klausimų, liečiančių ir išeiviją ir metropoliją, tai susidariusių nacionalinių prietarų įveikimas. Visiems tautiniams sąjūdžiams (Sovietijoje) būdinga neapykanta rusams. Lietuva šiuo požiūriu irgi ne išimtis. Aš tikiu kad visi bendravimo keliai turėtų vesti link šių dalykų sutaikymo. Kuo geriau mes vieni kitus suprasime žmogiškoje plotmėje, tuo daugiau naudos bus bendram reikalui: šalies sudemokratinimui, laisvam nacionaliniam gyvenimui.

— Dalis lietuvių išeivijos skaito, kad šiuo metu nėra realių galimybių ryšiams su Lietuva. Panaši dilema — kam ryšiai su kraštu naudingesni — tur būt iškyla ir naujajai Rusijos išeivijai. Koks Jūsų požiūris šiuo klausimu?

— Manau, kad visi kontaktai, dargi net ribotame, oficialiame pavidale, vistik naudingi. Ir kuo jų daugiau bus, betkurioje plotmėje, tuo geriau. Tik aš pirmenybę atiduočiau ryšiams be pagrindinių principų atsisakymo. Be to santykiai neturėtų vesti prie susitaikymo su ta nenormalia padėtim, kurioje randasi, pavyzdžiui, Lietuva.

Daugelis žmonių yra prieš betkokius ryšius su komunistiniu režimu. Tokius žmones galima suprasti, nes moraliniu požiūriu jie yra teisūs. Tačiau esmėje tai būtų didelė klaida. Sovietų valdžia negali leisti platesnių ryšių, neatsisakydama jėgos. O jėga — niekas kitas, ne komunizmas, ne idėja — tik jėga — yra valdžios pagrindu. Su tuo reikia skaitytis kaip su faktu. Ilgą laiką sovietinė valdžia savo stabilumo sąlyga skaitė jokių ryšių nebuvimą. Geležinė uždanga, ir viskas.

Šiandien toji uždanga, dėl įvairių ekonominių ir politinių priežasčių, žymiai prasiskleidė. Tie, kurie prieš ryšius, norėtų tą buvusią uždangą vėl atstatyti, tik iš kitos pusės. O tai neteisinga.

Visiškas ryšių atsisakymas būtų netik nenaudingas, bet ir neįmanomas. Jei, pavyzdžiui, amerikiečiai visiškai atsisakytų prekiauti su Sov. Sąjunga, tai yra Prancūzija, kuri prekiaus. Reikalauti iš Vakarų, kad jie būtų tokie totalitaristai, kaip kad yra Sov. Sąjunga, prieštarauja politinei realybei. O daugelis reikalavimų kaip tik į tai ir susiveda. Tai ir naivu, ir blogai.

— Emigrantų tarpe galima nugirsti ir tokią nuomonę, kad Sovietų Sąjungoje komunistų iš viso nėra. Ką Jūs į tai?

— Jų yra 14 milijonų. Suprantu, suprantu, ko Jūs klausiate. O klausimas labai sudėtingas, nes nežinau, kas tai yra komunistas. Stalinas buvo komunistas. Ir Leninas. Komunistas yra Mao, Castro. Buvo Trockis. Ir visi jie skaito tik save tikrais komunistais.

— O kaip apie marksistus?

— O kas yra marksistai? Tai vėl toks pat klausimas. Ir Mao, ir Tito skaito save tikrais ir vieninteliais teisingais marksistais.

Socializmas — tai sena visų amžių svajonė apie socialinę lygybę, kuria buvo sužavėti daugelis labai gerų žmonių. Ir dabar — tiek Rusijoje, tiek Vakaruose — yra daug žmonių, kurie nusistatę socialistiškai, bet turi mintyje skirtingus dalykus. Kas galėtų tvirtinti, kad pav. Sov. Sąjungoje ar Kinijoje socializmas įgyvendintas, ar kad apie t o k į socializmą jie svajoja. Jei būtų gyvas Marksas, kažin ar jam tai patiktų?

Yra taip pat galvojančių, jog socializmas yra blogas iš prigimties, kad koncentracijos lagerių idėją galima užtikti ir pas šv. T. More, ir T. Campanella, juo labiau pas Marksą. Šie žmonės socializmu vadina tą tikrovę (Sov. Sąjungoje ar Kinijoje), kurią jie matė, ar su kuria susidūrė. Todėl jie antisocialistai. O tie, kurie skaito, kad socializmas yra geras, galvoja apie tokį socializmą, apie kokį svajojo pav., Tomas More ar Karolis Marksas.

Šie požiūriai labai skirtingi, ir suderinti juos labai sunku. Niekas iš mūsų iki šiol nematė, pavyzdžiui, socializmo su žmogišku veidu, apie kurį kalbėjo Dubčekas Čekoslovakijoje.

— O kaip apie Jugoslaviją?

— Aišku, kad ten socializmas humaniškesnis už sovietinį ar kinietiškąjį. Apie tai nėra ko kalbėti. Iš Jugoslavijos galima laisvai išvažiuoti; ekonominėje srityje ten yra kokia tai darbininkų savivalda. Ir vis tik neseniai įvykę profesorių persekiojimai — žinoma, jų negalima palyginti su persekiojimais Sov. Sąjungoje — vistik tai persekiojimai. Valdžia vistik randasi partinio aparato rankose, kuris spaudimą gali betkada sustiprinti.

Neišspręstas ten ir nacionalinis klausimas. Tiesa, jis neišspręstas ir kitur, pav. D. Britanijoje. Vistik ten jis svarstomas, o Jugoslavijoje tebėra stiprus įprotis tokius klausimus spręsti administracinėmis priemonėmis.

Grįžtant prie ankstyvesnio klausimo — Sovietų Sąjungoje yra daug žmonių, kurie svajoja apie vienokio ar kitokio tipo socializmą. Bendrai, kad žmonės svajotų už kapitalizmą, tai rečiau. Kapi-

(tęsinys 13 p.)

atodairos

KAIP PASIDARYTI VEIKĖJU NET NEPERDAUG STENGIANTIS

Visuomenei nereikia veikėjų labai daug. Na, tik vieno iš tūkstančio gal ir mažoka, bet vienas iš šimto — kaip tik. O jeigu jau kas dešimtas veikėjystėn spraudžiamas, tai bėk strimgalviais iš tokios visuomenės nuošalesnėn vieton nervų atlyždint.

Visuomenininku, kaip ir menininku, žmogaus negalima nei išrinkt, nei paskirt, nei pasamdyt, jeigu jis nėra tuo bent kiek apsigimęs. Ir jeigu jo įgimtoji visuomeniškumo gyslelė nėra atitinkamai įkaitinta ar bent pusėtinai įšildyta.

Tebevyraujančioje čionykštės mūsų visuomenės kartoj — prieš porą dešimtmečių buvusioj vidutinio amžiaus, o dabar jau demonstratyviai pražilusioj - praplikusioj ir praretėjusioj — degančių pareigingumu bei turinčių apetito visuomeniškai veikti buvo ir tebėra keliskart daugiau, negu būtinai reikia. Bet taip toli gražu nėra per porą tų dešimtmečių subrendusioj arba pradedančioj bręsti jaunesnėj bei jauniausioj kartoj. Nepatikrinta, ar tai dėl to, kad gal dabar iš viso mažesnis nuošimtis mūsiškių apsigimsta visuomeniškumo gyslele, ar tik dėl to, kad ir apsigimusieji savo potencialaus visuomeniškumo nepabudina ir nepašildo. Dažnas iš jaunųjų, net ir pabandžiusių įsisukti į kurį visuomeninės veiklos verpetą, gana greit atvėsta ir ima aiškintis, kad jam lietuvių visuomeniniai veikimai esą nesuprantami, neatrodą prasmingi, ar stačiai esą neįdomūs, netgi nuobodūs.

Gal ir maža bėda, jeigu ilgainiui šioj visuomenėj liks ne taip gausu veikėjų. Tegu tik liks kas tirštąją košę verda, o jeigu sumažės vien putas plakančiųjų, tai ne nuostolis. Kad tik ta visuomenininkų veislė iš viso, visa iki paskutinio nenugrimztų abejingume ir jaunesniojoj kartoj galutinai neišnyktų. Vadinas, visgi reikia, kad bent nedidukė dalelė, kad bent vienas kitas nuošimtis jaunimo susiliestų su kokiu nors katalizatorium, įgimtąją visuomeniškumo gyslelę pažadinančiu ir pakaitinančiu. Tik — kuo? Tik — kaip?

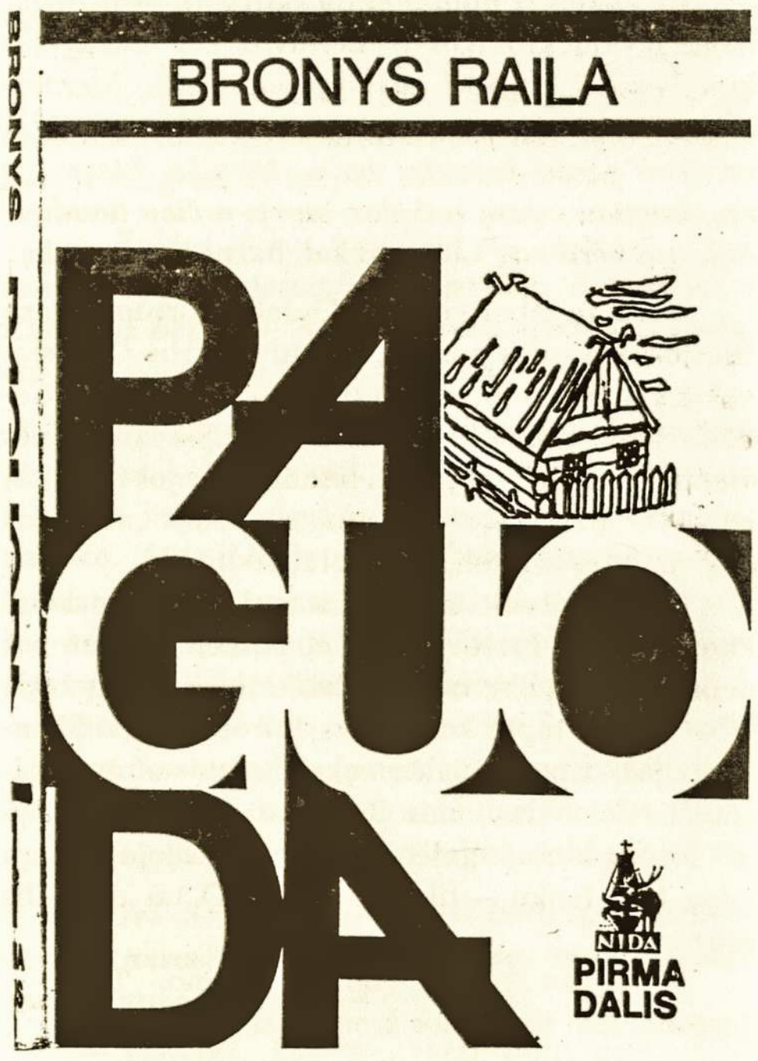
Pasidairau atgal, į 1915 - 1917 - tuosius metus, į savo paties (tuomet tik dvylikmečio vaikiščio) akių dar nepravėrusios visuomeninės sąmonės būseną. Tai buvo karo metas, ir man, jau suspėjusiam baigti vieną rusiškos gimnazijos klasę, nebuvo kur toliau mokytis, nes Vokietijos kaizerio vietininkai Lietuvoj, ypač jos „tolimuose rytuose", nors ir leido veikti mokyklom (jau lietuviškom), bet tik pradinėm. (Lietuviška gimnazija buvo tik Vilniuje, kurią tepasiekiau 1917 - tųjų vėlyvą rudenį). Nei galvijų, nei kiaulių ganyt neteko dėl tos paprastos priežasties, kad visus tuos sutvėrimus (išskyrus po vieną karvutę šeimai), surekvizavo iš dalies besitraukiantieji rusai, o galutinai — rusų vieton susikraustę vokiečiai. Dėl tų aplinkybių, tie dveji metai man pasidarė s k a i t y m o metai. Tai nebuvo planingas skaitymas, o tik skaitymas visko, kas po ranka pakliuvo. Dėdė nuo Dūkšto atvežė kaimyno namuose Rusijon pasitraukusio vyresnio gimnazisto paliktų rusiškų knygų ir knygelių du pūdus (32 kilogramus, arba 70 amerikinių svarų. To gimnazisto tėvai paskolino knygas ne pagal skaičių, o pagal svorį...) Tai buvo mišinys rusų klasikinės ir verstos nuotykinės literatūros (pradedant Puškino, Lermontovo, Gogolio, Turgenevo raštų rinkiniais ir baigiant serijomis iš Giuseppe Garibaldi, Nat Pinkerton ir Sherlock Holmes nuotykių). Kitas knygų šaltinis buvo Utenos klebono kun. Pranciškaus Turausko lietuviška bibliotekėlė, karo metu sukrauta bažnyčios pastogėj viršum zakristijos. Ten buvo Maironis, Krėvė, Gira, Šeinius ir Vydūnas, įskaitant jo *Mirtis ir kas toliau?* ir *Gimdymo slėpiniai*...Šias dvi tėvas pamatęs „konfiskavo" ir nuvežė klebonui parodyt: argi dvylikiniam berniokui ir tokias knygas jau galima skaityt? O klebonas: — Jeigu supras, tegu skaito. Gavau knygas atgal, bet, atvirai kalbant, šių nedaug tepaskaičiau: nelabai ką tesupratau, ir neatrodė patrauklu. Tuos *Gimdymo slėpinius* ir paėmęs buvau tik todėl, kad palėpės prieblandoj tą pavadinimą greitomis buvau perskaitęs, kaip „Gedimino slėpiniai"... Iš „non - fiction" skaitinių daug labiau sudomino netolimos bet mano sąmoningai nepažintos praeities l a i k r a š č i ų rinkiniai. Tai buvo pilnas (įrištas) *Lietuvių laikraščio* rinkinys (tas laikraštis ėjo maždaug ištisus 1905 metus, mano dar tik lopšy pragyventus), taip pat apypilniai Seiniuose ėjusio *Šaltinio* 1913-14 metų rinkiniai. Buvo keli atsitiktiniai sąsiuvinėliai *Varpo* ir *Apžvalgos* (dar iš spaudos draudimo laikų) ir pustuzinis ar daugiau *Vadovo*, 1910 - 14 metais lietuviams kunigams skirto žurnalo numerių. Prie jų dar paminėtinos dvi knygelės. Viena — Vaižganto (kun. Juozo Tumo) *Ten gera, kur mūsų nėra*: įspūdžiai ir samprotavimai apie lietuvių išeivijos gyvenimą Amerikoj. Tą knygelę Tumas parašė po savo (su kun. K. Olšausku) lankymosi Amerikoj (1913 m.) pinigų rinkti *Saulės* draugijos namams Kaune. Kita — Pr. Karevičiaus Žemaičių vyskupu paskyrimo eigos ir jo ingreso iškilmių aprašymas. Tai buvo irgi labai dar nesenos praeities (1914 metų) istorija, iš tolo jau girdėta, bet ten smulkmeniškai aprašyta lietuvių su lenkininkais vykusi ir lietuvių laimėta kova dėl įtakos Kauno kapituloje. Ypač įspūdinga buvo skaityt, kaip lenkuojanti kapitulos diduomenė buvo pritrenkta, kai naujas vyskupas pirmą oficialią savo prakalbą pasakė ne lenkiškai, neigi ne lotyniškai, o l i e t u v i š k a i (iš tikrųjų tai žemaitiškai, nes kitaip lietuviškai Karevičius nei „nemokėjo": rytinėj Aukštaitijoj žmonės labai mažai ką iš jo pamokslų tesuprasdavo...). O laikraščiuose, kaip naujesniame *Šaltinyje*, taip ir 1905 metų *Lietuvių laikraštyje*, pagaliau ir *Vadovo* žurnalo apžvalginėj daly (taip pat ir pakrikuose prieškarinio dešimtmečio *Vilniaus Žinių*, *Vilties* numeriuose) labiausiai intrigavo skirtingų nuomonių susikirtimai, „pirmeivių - atžagareivių" polemika, net ir kalbos dalykų svarstymai (pvz., ar draugijos susideda iš *narių*, ar *sąnarių*...).

Kai po tokio, tegu ir apgraibinio, pasivaikščiojimo po anuometinės d a b a r t i e s p r i e a n g į 1917 rudeniop atėjo iš Vilniaus *Lietuvos Aido* pluoštas su stačiai pasakiškai skambančiais pranašavinais, kad gal turėsim Lietuvoj nebe rusišką, nebe vokišką ar lenkišką, o tikrai savą Lietuvos valstybę, viskas buvo ne tik įdomu, bet ir lyg savaime suprantama. Nors man tai buvo tik tryliktieji amžiaus metai, bet gyventi (dar tik gyventi, ne veikti) ne vien naminės aplinkos, o ir visos Lietuvos viešai vykstančiame gyvenime jau nebuvo kokia staigmena ar nesuprantama bei neįdomi svetimybė. Tai greičiau atrodė, kaip pradėjimas plaukti iš prigimties jau pažįstamuose vandenyse. Visuomeninė gyslelė — visiškai be sunkių prisiverstinių pastangų — jau buvo pabudusi ir gerokai sušilusi.

Dabar čia mūsų veikėjai kai jau pačiumpa kokį su gyva visuomenine gyslele pastebėtą jaunuolį (paprastai jau senokai pilnametį), tai ir nardina jį stačiai pačių purškulingiausių veikimų sūkurin. O ne juokai tuose sūkuriuose susivaikyt tam, kas nesusiprato ar neturėjo progos bent prabėgom žvilgterėt, koki vėjai tuos sūkurius pūtė vakar ir užvakar.

Šių laikų d a b a r t i e s p r i e a n g i s nebe 1905 - 14 metai, o 1945 - 70 dešimtmečiai. Kas gi iš priaugančiųjų kartų ryžtųsi ir įstengtų persklaidyti tų beveik trijų dešimtmečių spaudoj užkonservuotas šios mūsų visuomenės gyvenimo painiavas ir velniavas! Ne, tai neįmanoma, stačiai beviltiška. Tai ką gi,— ar taip jau ir nėra jokio katalizatoriaus potencialioms visuomeniškumo gyslelėms suaktyvinti?

Paguodą nevilty suteikė Bronys Raila. Beskaitant jo šiemet mūsuose paskleistas PAGUODAS, dingtelėjo, kad — ogi štai kur pati ryškiausia, spalvingiausiai nupiešta mūsų šios visuomenės pastarojo ketvirčio šimtmečio veikimų, mąstymų ir susiniovimų panorama! Dailininko Kosto Jezersko iš PAGUODOS žodžio sustatyta triaukštė konstrukcija mirguliuoja viršelyje, kad net akys raibsta. Raidė O akyse mirguliuodama išsitiesia, sulūžta trilinkai ir tampa N. Čia nebe PAGUODA, o PAGUNDA! Pagunda *jauniems potencialiems visuomenininkams* pabandyt pasidaryt sąmoningais ir noringais veikėjais be pernelyg varginančių pastangų! Tik paimkit ir paskaitykit tas dvi PAGUODŲ knygas. (Regis, jų bus ir daugiau).

Jei kuriems atrodys, kad jos nedaug ką sako, tai statykit kryželį ant savo veikėjiškos „karjeros": jūsų visuomeniškumo gyslelės negyvai gimusios ir iš jų nieko nebus. Bet kieno visuomeninė gyslelė gyva, tas neatsilaikys prieš pagundą susipažint ir su to paties Bronio Railos *Dialogu su lietuviais*. O tada ir su *Versmėmis ir verpetais*, ir su *Laumių juosta*, ir su *Paskendusiu pasauliu*, net ir su *Tamsiausia* (tamsybe) *prieš aušrą*. Septynios knygos, 2950 puslapių. Daug, sunku? Betgi pabandykit: dar negirdėjau, kad Railą skaitydamas kas nors būtų labai pavargęs. Ne. Sunkių pastangų toms knygoms skaityt nereikia. Kartais kaikam nebent atsitraukt gali būt sunkoka. Taigi, jūs,

kuriuos žurnalistų valdyba su *Laiškais Lietuviams* premijomis vilioja ir kursais treniruoja tapti lietuvių žurnalistais; jūs, kuriuos veiksnių vadovybės traukia į savo tarpą ir žada savo įpėdiniais išauklėti; jūs, iš kurių tarpo ideologiniai ar politiniai sambūriai laukia sau ne tik atžalų, o ir naujų viršūnių; kuriems tėvai testamentuose yra užrašę savo romantišką patriotizmą; jūs visi, išsaugotieji nuo lietuviško analfabetizmo — pabandykit susitikti su šia p a g u n d a! Pamatysit, kaip dažnas iš jūsų tikrai be didelio vargo, netgi su nemažu malonumu ir pasitenkinimu, įstosit į kelią, kuriuo einant tampama savos visuomenės veikėjais ir net vadais. Pastebėsit, kad skaitot ne pretenziją į šventraštį, kurio kiekvienas teiginys lyg būtų teikiamas būtinai priimti, kaip neginčytina išmintis. Skaitysit i š š ū k i u s — mąstyti apie mūsiškes visuomenines - tautines problemas, jas giliau — ir iš kitų šaltinių! — pažint, svarstyt ir sąmoningai (gal ir kūrybingai) spręst.

Neašarokit ir nesiskųskit, jaunieji kandidatai į visuomenės veikėjus, kad neįžiūrit, k a s toj mūsų visuomenėj yra k u r ir k o d ė l, o siekit PAGUODOS pagundose plačiau praregėt.

V. Rastenis

linkmė

KULTŪROS DARBO PLANAVIMAS

(Atsakant į KT pirmininko A. Kairio klausimus)

Kalbant apie kultūrinės veiklos planą, reikia, tiesiog būtina gerai žinoti dabartinę išeivijos padėtį ir numatyti jos tolimesnį vystymąsi. Nuo to priklauso, kas darytina, kas pirmiausia darytina ir kaip darytina. Sakysime, leidžiamų knygų tiražas turi atitikti jos pirkėjų skaičių. Neprotinga būtų spausdinti 5.000, kai jos išperkama 1.000 ar dar mažiau. Netikslu spausdinti kokį nors botanikos žodyną, kai būtinai reikia naujo vadovėlio mokyklai. Netikslu spausdinti kokį nors informacinį biuletenį brangiausiu būdu, kai jį galima išleisti pusiau pigiau. Į visa tai reikia atsižvelgti, turint galvoj faktą, kad reikalų mes turime daug daugiau, negu lėšų jiems patenkinti.

Pradėkime nuo to, kas darytina pirmiausia. Tokie dalykai gali būti du: tautinis lituanistinis mūsų jaunimo švietimas ir atlikimas tokių darbų, kurie gal niekada nebus atlikti, jei jie nebus padaryti dabar. Kad lituanistinis švietimas yra vienas iš svarbiausių uždavinių ir kad jis negali būti atidėliojamas, visiems, rodos, aišku.

Kokie yra kiti būtini ir neatidėliotini darbai? Tai tokie, kuriems atlikti mes turim tik vieną kitą specialistą. Kai jų neteksim, tie darbai liks nepadaryti gal per šimtmečius. Turime galvoj tokius leidinius, kaip, pavyzdžiui, Vatikano archyvo dokumentai apie Lietuvą (Relationes Status Dioecesium In Magno Ducatu Lithuaniae). Dabar mes dar turime vieną kitą žmogų, kuris gali jų leidimą paruošti moksliškai. Tokie leidiniai reikalingi ne tik mums patiems, bet ir apskritai mokslui. Todėl jų leidimas neatidėliotinas. Čia priklauso ir visi tie leidiniai, kurie dabar Lietuvoje negali būti leidžiami arba, jei leidžiami, tai ne objektyviai moksliškai, o propagandiškai. Čia priklauso pati Lietuvos istorija, ypač jau istoriniais tapę paskutinieji įvykiai, kaip kovos dėl nepriklausomybės, pats nepriklausomybės laikotarpis, rusų bei vokiečių okupacijos, deportacijų istorija ir panašūs.

Ta proga turime pabrėžti, kad iš trijų sričių — mokslo, meno, religijos — labiausiai pas mus išeivijoj skriaudžiama mokslo sritis. Paskaičiuokime tik, kiek skiriama premijų meno ir kiek mokslo veikalams. Lietuvių Fondas kasmet skiria lėšas literatūrinei premijai, bet nėra jokių premijų už mokslinius veikalus. Tuo tarpu tokie istoriniai veikalai, kaip K. Ališausko *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, knyga apie *Vytauto Didžiojo Universitetą* ar St. Kairio atsiminimo knygos yra ne mažiau svarbūs darbai, negu bet kuris premijuotas romanas, drama ar eilėraščių rinkinėlis. Meno kūrinių, tiesą sakant, turim prisirašę gan apsčiai, bet svarbių, būtinų mokslo darbų labai dar trūksta.

Kalbant apie mokslo ar praktikos reikalams skiriamus ir subsidijuojamus darbus, svarbu taip pat neužmiršti pirmumo reikalą. JAV LB valdybos pirmininkas J. Gaila kartą spaudoj skelbė, kuriems darbams prašoma lėšų. Kaip pavyzdžius, jis nurodė prof. Raukčio botanikos žodyną, kuriam išleisti reikia 6.000 dolerių, Naujokaičio Liet. Literatūros Istorijos II t. apie tiek pat. Čia galima pridėti ir Pr. Skardžiaus paruoštą žodyną, kuriam irgi reikia nemažiau lėšų. Bet visi tie leidiniai nėra pirmaeilės svarbos — su jų leidimu galima ir palaukti. Iš tikrųjų kas gi pas mus naudosis botanikos žodynu? Gal tik keli žmonės. Literatūros istorija irgi naudosis nedaug kas, o lietuvių kalbos žodynais jau esame neblogai apsirūpinę. Tuo tarpu su Vatikano archyvinės medžiagos leidimu laukti negalime. Aktualus būtų ir trėmimų bei deportacijų istorijos veikalas (lietuviškas Gulagų Salynas) anglų kalba, nes šiuo metu dar turime žmonių, kurie patys koncentracijų stovyklose yra gyvenę. Greitai jų nebeturėsime.

Aplamai lituanistika šiuo metu būtų aktualesnė anglų nei lietuvių kalba, nes tuo būdu būtų pasiekti du tikslai — ja galėtume naudotis mes patys ir visi kiti, kuriems lietuvių kalba neprieinama. Dėl to ir lietuvių literatūros istorija šiuo metu yra aktualesnė anglų, negu lietuvių kalba. Turint galvoj faktą, kad lietuviškų knygų skaitytojų skaičius išeivijoj nuolat mažės, kyla klausimas, ar verta leisti ta kalba tokias knygas, kurios gulės sandėliuose. Gal tada geriau leisti knygas tokia kalba, kuria galėtų paskaityti ne vien lietuviai. Čia priklausytų grynai mokslinio turinio ir mokslinio informacinio pobūdžio, kaip Br. Kaslo ar A. Tarulio knygos anglų kalba, knyga apie Adomo Galdiko kūrybą anglų kalba ir kt. Lietuvių kalba leistinos tokios knygos, kurios gali būti įdomios tik lietuviams, kaip beletristika, atsiminimai ir pan.

Išeivijoje turime archyvų — Pasaulio Lietuvių, Muzikologijos. Neužtenka skelbtis, kad tokius archyvus turime. Reikia juos taip sutvarkyti, kad būtų žinoma, kokios ten medžiagos esama. Tada būtų galima spaudoje ir susirinkimuose propaguoti sumanymą, kad kas nors tą medžiagą naudotų, pvz. studentai savo disertacijoms. Kitaip, tokių archyvų laikymas būtų vargiai pateisinamas.

Svarbus reikalas yra ir retų, svarbių leidinių mikrofilmavimas. Pirmoji Kultūros Taryba buvo pradėjusi tuo reikalu rūpintis ir buvo, rodos, pradėta kai kas mikrofilmuoti. Reikėtų gal numikrofilmuoti seniausius išeivijos laikraščių komplektus, Lietuvos okupacijos meto rezistencinės spaudos komplektus ir panašiai. Iš tikrųjų rezistencinę spaudą reikėtų nedelsiant išleisti iš naujo kaip svarbią dokumentinę medžiagą, kuria kiekvienas galėtų lengvai naudotis.

Pagaliau, taupant pinigus, reikėtų atsisakyti brangaus spausdinimo leidinių, kurie leidžiami mažais tiražais. Juk daug ką galima išleisti tokiu būdu, kaip leidžiami Lituanistikos Instituto suvažiavimo darbai. Toks leidimo būdas yra keleriopai pigesnis, o nauda ta pati.

Baigiant, trumpai galima būtų siūlyti pirmiausia atlikti tokius darbus:

1. Bent vienam asmeniui mokėti nuolatinę algą, kad jis galėtų atsidėti vien tik Vatikano archyvo leidinių ruošimo darbui.

2. Leisti lituanistikos darbus, kuriems paruošti dar turime žmonių, panaudojant archyvine medžiaga Pensilvanijos universitete (Šaulio archyvas), iš Pasaulio Lietuvių Archyvo ir kt.

3. Paruošti ir leisti lietuvių deportacijų bei trėmimų dokumentinę medžiagą (Juk 1941 metų trėmimų net pavardės ištremtųjų žinomos).

4. Baigti *Encyclopedia Lituanica, Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės* antrą tomą ir planuoti panašius leidinius.

5. Mikrofilmuoti svarbius leidinius.

6. Išleisti visos rezistencinės spaudos leidinį.

A. Daugvydas

atvirai kalbant

TREČIOJO TEATRO FESTIVALIO RECENZIJOS VIETOJE

Sakyti, kad Trečiasis teatro festivalis, įvykęs Čikagoje 1974.XI.27 - XII.1 dienomis, blogiausiai pavyko — ir prieštaringa ir liūdna. Dėl to, kad visos trys ankstyvesniuosiuose dalyvavę grupės čia pasirodė geriau, o naujos grupės atsiradimas irgi turėtų tik džiuginti. Tačiau, kiek teko išsikalbėti, didelė žiūrovų dauguma bent trijuose pastatymuose sėdėjo ne tiek dėl estetinio pasitenkinimo ar patraukiančio intereso, kiek iš...patriotinės pareigos.

Aptariant f e s t i v a l i n i u s pastatymus kalbėti apie neišmoktas roles (k.a. Algis „Mano senelyje“) ar nesusigaudymą scenos apšvietime (k.a. Ročesterio pastatyme) yra daugiau negu nepatogu. Pagaliau ne tokios trivialios „smulkmenos“ nepasisekimą lėmė. Svarbiausia: šiame festivalyje nebuvo nė vieno ištisai literatūriniai ir sceniniai pakenčiamo veikalo. Jeigu V. Alanto „Šiapus uždangos“ tikrai auksu sužibėjo, didelė „nuopelnų“ dalis priklauso ir šį veikalą kontrastais iškėlusiam fonui.

Niekas neginčys, kad Ročesterio Jaunimo Teatras yra labai jaunas, labai entuziastiškas ir kad šiandien šitokie privalumai tapo aukščiausiomis dorybėmis, lengvai išperkančiomis nepatyrimą ar net talento stoką. Ne vieno žiūrovo ar vertintojo akyse vaidintojų sąžiningas kalbos išmokimas (žodį „išmokimas“ čia reikėtų pabrėžti, nes visi jie lietuviškai kalbėjo tartum išmokta svetima kalba) atpirko visas jų papildytas jauniems mėgėjams būdingas klaidas ar ydas. Kalbant apie plačiajai visuomenei skirtus pasirodymus, čikagiečiai seniai jau bematė tokį visapusiškai žalią spektaklį. Tačiau ir žalumas turi savotiško „šarmo“. Jeigu jo čia nesijautė — kaltas itin blogas tekstas, kurį, pagal V. Kudirkos satyrą „Viršininkai“, parašė Jurgis Jankus. Jis — neaktualus, neįdomus, nesceniškas ir perdaug ištęstas. Dėl to kaltinti V. Kudirką būtų nesusipratimas: ne scenai ir ne „amžinybei“ jis satyrą rašė. O dėl „Viršininkų“ suaktualinimo ar „susceninimo“ galimybių abejoti tikrai nėra pagrindo.

Nedaug geresnis ta prasme buvo ir Anatolijaus Kairio „Mano senelis“. „Kaip tai?“, — nustebsite. „Juk čia tiesiog ‘superaktualijos‘, parašytos modernia forma ir pastatytos moderniausio mūsų režisieriaus Dariaus Lapinsko!“ Forma nieko nereiškia, jeigu nėra turinio. Tiesa, A. Kairys čia ir vėl bandė patriotiniai alegorinę satyrą perduoti absurdinio (ar kitokio moderniojo) teatro klasikams (A. Jarry, E. Ionesco) charakteringu būdu. Betgi, jei tie klasikai sugeba mus supančią kasdienybę perkošti per alegorijos prizmę taip, kad išsikristalizuotų gilios tiesos, kad išryškėtų pačioje žmogaus prigimtyje glūdėję ir jo egzistenciją tykoję pavojai, kad atsiskleistų jam nesuvo-

(tęsinys 12 p.)

ATVIRAI KALBANT

(atkelta iš 11 p.)

kiamas jo dvasinis veidas, tai A. Kairys visada paima iš anksto visiems gerai žinomą tiesą ir ją vynioja į alegorines miglas ne tik kad nieko naujo nebeatskleisdamas, bet sujaukdamas ir tai, kas pradžioje buvo aišku. (Rašytoja Nijolė Jankutė prasitarė, kad jai A. Kairio veikalai primena fotografuotą vaizdą, kuris nėra fokuse: rodos čia taip nedaug tetrūksta, bet...). Dažniausiai A. Kairio veikalai intriguoja žiūrovą ar skaitytoją nedaugiau, negu prastas detektyvinis romanas skaitomas iš antro galo. Festivalyje matytos futureskos atveju šiame (sujaukimo, žiūrovo suklaidinimo) procese dramaturgui sėkmingai talkininkavo režisierius D. Lapinskas savo pastatymuose, kiek futureskose, tiek ir „prezenteskose", atrodo, visada besišaunąs „geriau nežmoniškai, bet tik kitoniškai" stiliumi įrodyti, jog prieskoniai yra kiekvieno patiekalo turinys, paskirtis ir esmė...

— Kodėl ta mergaitė per visą vaidinimą stovėjo ant kopėčių? — paklausė duktė.

— Tur būt todėl, kad scenos šviesų tvarkytojai pamiršo tas kopėčias išnešti, — atsakiau, nieko kito nesugalvodamas. Žinoma, įžvalgesnis ir lakesnės vaizduotės psichologas gal būtų supratęs, kad buvo norima parodyti, jog tie, kurie gyvena iliuzijomis, kojomis žemės nesiekia — (kaip kartą vėliau aiškino dr. P. Tonkūnas).

Iliuzijomis gyvenančiųjų dramatišką susidūrimą su tikrovės brutualumu, tur būt, vaizdavo ir Los Angeles dramos sambūrio atsivežtoji J. Gliaudos 3 veiksmų drama „Naktis". Sakau 'tur būt' dėl to, kad šio veikalo dialogų esmę ar turinį dažnai tekdavo spėti ar nujausti. Nors vaidintojai kalbėjo gana aiškiai, tačiau jų visų (ir „iliuzininkų" ir „tikrovininkų") kalbos tekstai J. Gliaudos parašyti tokia jau „kojomis žemės nesiekiančia" kalba, jog kartais rodėsi, kad vaidintojai lietuvių kalbą scenoje vien tik gabiai imituoja, tartum talentingasis šio krašto komikas Sid Ceasar improvizuodamas rusą ar prancūzą...Dramaturgo mėgavimasis savo nukaltais naujadarais, dirbtiniausiai skambančiais aforizmais, jo pastangos kiekvieną savo veikėją paversti kažkokiu mistišku filosofu, žodžių žonglieriumi, kiekvieną sceną ar dialogą ištęsė iki kankinančios nuobodybės ir talentingus vaidintojus perdažnai statė į gerokai nejaukias padėtis. Jei šie savo uždavinius išvežė pasigerėtinai, nuopelnai priklauso ir režisierei Dalilai Mackialienei, į Čikagą visada atvežančiai gerą scenos kultūros ir estetikos supratimą.

Hamiltono „Aukuro" pasisekimą šiame festivalyje lėmė daugelis faktų ar aplinkybių, logiškai ir tegalėjusių vesti į laimingą pabaigą. Jie pasirinko lengvo turinio, visiems suprantamą, sklandžia ir aiškia, o vietomis ir pakankamai sąmojinga kalba parašytų nepretenzingą Vytauto Alanto farsą „Siapus uždangos", kurio logiką ir nuotaiką režisorė E. Dauguvietytė - Kudabienė puikiai pagavo, sugebėdama jąja užkrėsti kiekvieną vaidintoją. Visi tie vaidintojai, savo ruožtu talentingi ir su nemaža scenine praktika, sukūrė įdomius, įtikinančius, kontrastingus charakterius, per eilę repeticijų ir pastatymų scenoje pasigerėtinai susivaidino ir į festivalį atvežė rūpestingai paruoštą, subrandintą, nušlifuotą produktą, apeliuojantį ne į žiūrovų patriotines nuotaikas, samarietiškus jausmus, tėviškus instinktus ar pareigas, bet siekiantį jam suteikti pramogą, atvangą, estetinį pasitenkinimą. Nesakau, kad lygiai tokia turėtų būti kiekvieno veikalo paskirtis; nesakau, kad V. Alanto farsas yra tobulas; nesakau, kad režisierės pasirinktoji forma yra vienintelė ar kad vaidintojams nieko nebebūtų galima prikišti. Sakau tik, kad hamiltoniečiai savo įsipareigojimą festivaliui ir jo žiūrovui — duoti geriausius savo pastangų rezultatus — geriausiai suprato ir atliko!

Savo uždavinį gerai suprato ir Los Angeles kolektyvas. Jiems akivaizdžiai trūko tik gero kalbininko talkos, ypač daugelio žodžių kirčiavime. Ačiau kalbininko talka pasinaudoti dar labiau būtų pravertę dramaturgui, į kurio veikalą, tartum neperkopiamą kliūtį, atsimušė kolektyvo pastangos.

Nežinau kas kaltas, kad čikagiečių vaidintojų pažiūra į teatro festivalius, pademonstruojama jau trečią kartą, nėra nei rimta, nei pateisinama. Nesigilinant į klausimą, kodėl Čikagos sceninį pajėgumą visada turėtų reprezentuoti kaip tik toksai, „ant greitųjų" sulipdomas vienetas, arba kodėl ir vėl buvo pasirinktas abejotinos vertės veikalas, o sustojant vien tik prie paties pastatymo, reikėtų apgailestauti, kad jis nepateisino nė kukliausių vilčių...

Dar nė uždangai nepasikėlus buvo aišku, kad Darius Lapinskas ir vėl parodys savo įprastai originalų veikalo supratimą ir duos jam įdomius, išradingus forminius rėmus. Tačiau, vos pirmiesiems prožektoriams suspindus ir vaidintojams pravėrus burnas taipgi pasirodė aišku, jog žiūrovas ir vėl dvi valandas turės „mėgautis" apyžaliu produktu, stebėtis įvairiausia scenine trikerija, bandančia dėmesį nukreipti nuo vaidintojų kalbiniai skandalingai perduodamo teksto, kartais netgi gerai neišmokto, kažin ar patiems suprantamo...Pro pigokai dirbtino blizgesio paviršių, žinoma, prasimušė ir neabejotino autentiškumo talentai (Nijolė Sparkytė, Robertas Maciūnas), o nuobodžiai pretenzingoje teksto retorikoje žybtelėjo originalaus sąmojaus švieselės. Tačiau jų buvo permaža, kad nustelbtų slegiantį nepasiruošimo ir atkištinumo antspaudą.

— Kiekvieno dramos sambūrio pirmoji ir pagrindinė užduotis yra suburti vietos jaunimą, jį šviesti, jį tautiškai auklėti, jį išlaikyti gyvą ir nesužalotą lietuvių tautai, — baigia savo Trečiojo teatro festivalio programoje įrašytą įžanginį žodį vyriausias organizatorius Anatolijus Kairys. Gražūs žodžiai, tik ne tos savokos aptarimui panaudoti. Jie puikiai apibudina išeivijos lituanistinių mokyklų ir jaunimo bendrinių organizacijų paskirtį. Teatro sambūrių pirmoji ir pagrindinė užduotis yra visapusiškai auklėti vaidintojus, ydant jie galėtų ruošti galimai geresnius, estetinį pasigerėjimą keliančius, žiūrovo dvasią skaidrinančius, jį ugdančius, ar jam pramoginės atgaivos teikiančius spektaklius. O jų geriausius parodyti teatro festivaliuose.

Algirdas T. Antanaitis

DVI KNYGOS...

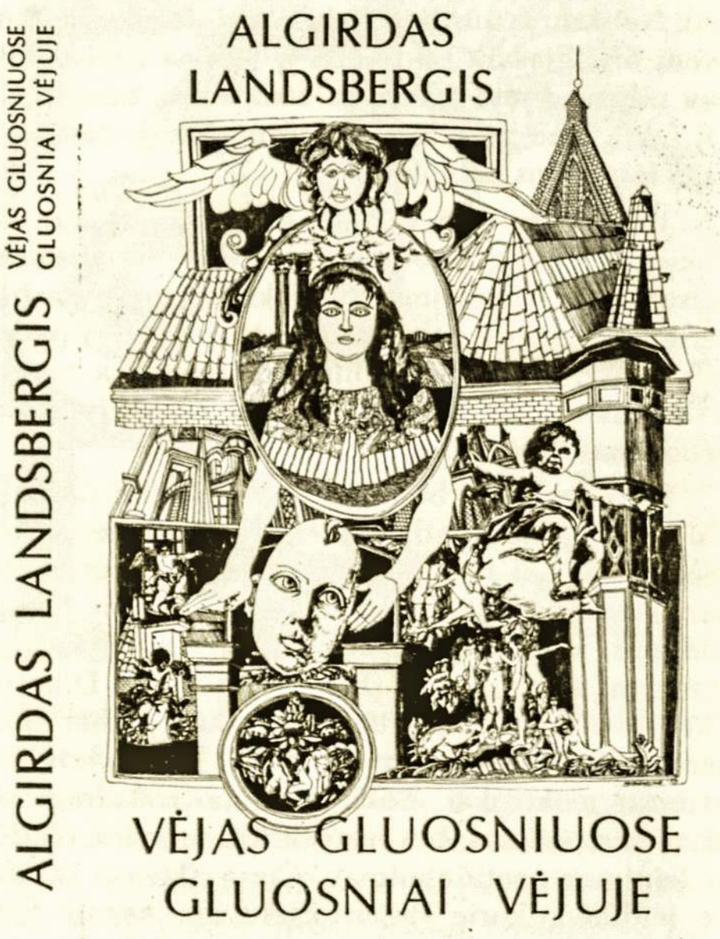
(atkelta iš 16p.)

tynių paveikslų, trijų šimtų su kaupu puslapių veikalų grandinę, kuriems parašyti autorius sakosi pašventęs 14 metų ir kuriems „suvaidinti reikia apie 11 - 12 valandų laiko, neskaitant pertraukų", mano neslepiamai subjektyvi bei kvalifikacijomis skurdi nuomonė, be jokių svyravimų, dar kartą palinko antrosios (skeptikų) grupės pusėn...

Pati didžiausia dramaturgo yda yra ta, kad jis per vėlai gimė. Ir tai ne todėl, kad šisai veikalas liečia senus laikus — Mindaugo epochą 1237 - 1268, bet todėl, kad parašius šį veikalą prieš 100 metų, autoriui būtų priklausiusi ne tik neabejotina pirmūno, bet gal net ir geriausio šimtmečio dramaturgo garbė, kada šiandien jau... Iš tikrųjų *Karūnos* veikėjai kalba ir galvoja ne kaip ano meto istorinės figūros, bet tarytum ateities pseudoistorikai, jųjų galvosena ir žodynu visąžinančiai aiškindami savo įsitikinimus, pažiūras, istorines paskirtis, dažnai netgi nepaisydami aplinkos, kitų veikėjų replikų ar reakcijų. Ilgi ir banalūs tų istorinių asmenybių monologai bei tuščios deklamacijos jų charakterius dažnai blankina ar net kvailina. Tąsias kalbas iliustruoja pigiausi sceniniai efektai, neįtikėtinai primityviai suregztos situacijos...

Kai iš vienos pusės A. Kairys į kiekvieną veiksmą tiesiog prigrūda įvykių ar įvykėlių, tartum patsai nežinodamas kuris iš jų yra tikrai reikšmingas ir dramai reikalingas, iš kitos pusės jį persekioja nenugalimas noras banaliausiai skaitytojui aiškinti dalykus, kurie jau jam seniai aiškūs, arba kurių ne tiktai aiškumas, bet ir buvimas veikalui nesvarbus. To dar nepakanka. Prieš kiekvieną trilogijos dalį duodami detalūs planai — santraukos, lyg tai būtų opera, parašyta svetima kalba. Tose santraukose, žinoma, dažnai randame ir to, ko A. Kairio dramoms visada trūksta: išsamių veikėjų elgesio motyvacijų... *Karūnos* atveju, manau, tos santraukos ne vienam skaitytojui sutaupys daug laiko ir agonijos...

Karūną skaitydamas negali nusikratyti jausmo, kad ir visas istoriškas veikalo turinys ir visa jo „šekspyriška" (eiliuota) forma tėra kažkoksai nerimtas nudavimas (amerikietis pasakytų: put on, fake...) pristatytas pabrėžtinai rimtu veidu. Apie Mindaugą ir jo epochą neseniai susilaukėme tikrai gerų veikalų ir Lietuvoje (Justino Marcinkevičiaus *Mindaugas*) ir išeivijoje (J. Kralikausko romanų ciklas). Jeigu nebeturima nieko naujo ar nebemokama naujai pasakyti, kažin ar negeriau būtų liautis šia tema laiką begaišinus... *Karūnos* atveju bene didžiausia naujovė yra ta, kad iš mūšio grįžęs Mindaugas joje paliepia įsakyti vaidilutėms... linksminti jo karius. Bet ir šitokiai naujovei skirti dvidešimt septynis paveikslus — žymiai per daug...

A. Landsbergio knyga, kurią išleido A. Mackaus fondas, pasižymi itin skoningu ir prasmingu viršelio aplanko (dail. Zitos Sodeikienės) piešiniu. Dalios Reklytės - Aleknienės iliustracijos ar piešinys *Karūnos* viršelio aplankui, deja, tėra...neskoningas nesusipratimas...

Kęst. Reikalas

ATEITIES PRANAŠYSTĖS

EKONOMINĖ INTEGRACIJA IR NACIONALIZMO STIPRĖJIMAS

Pranašauti yra sunku ir nedėkinga, net ir pranašams didžiųjų tautų, kurios vienintelės yra atsakingos už pasaulio likimą. Mes, mažesniųjų tautų vaikai, o taip pat ir sukilėliai prieš „savas" santvarkas, per dažnai savo norus ir baimes palaikome tikrove. Bet ir toks pranašavimas turi šiek tiek vertės, nes be sapnų ir herezijų gyvenimas būtų nepilnas, tiek savo žmogišku tiek ir socialiniu požiūriu.

Per sekančius penkiasdešimt metų pasaulis tikriausiai pergyvens mažiau valstybinių sienų pasikeitimų negu politinių ir visuomeninių santvarkų pasikeitimų. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad šis pasisakymas yra paneigimas aiškiai nykstančių *tarptautinių* ideologijų bei tolygaus *tautinių* ideologijų stiprėjimo. Tačiau priešingybė yra tik iliuzinė, nes ateities nacionalizmai — priešingai devyniolikto ir ankstyvo dvidešimto amžiaus nacionalizmams — bus pirmiausiai etniniai ir kultūriniai, o ne ekonominiai ir imperialistiniai. Ekonominė integracija vyks kartu su tautinio sąmoningumo stiprėjimu.

Tauta ir viskas, kas yra tautiška, yra stipresni už ideologiją ar ekonomiją. Ideologijos tebeatrodo tarptautinėmis tik iš paviršiaus. Iš tikrųjų jos jau yra tapusios tautinėmis — tiek leninizmas Sovietų Sąjungoje tiek maoizmas Kinijoje. Ekonominiai ryšiai yra gyvastingi ir įmanomi tik tuomet, kai jie neprieštarauja tautų aspiracijoms.

Tautinės aspiracijos prives prie valstybinių sienų pasikeitimų tose pasaulio dalyse, kur dar tebėra imperijų liekanos, ar kur tautos yra tik dabar besiformuojančios. Tai pirmoje vietoje

---

1974 m. rugpjūčio mėn. *Saturday Review/World* žurnalas atspausdino eilę pasisakymų, parašytų pasaulinio garso istorikų, apie pasaulį sekančiame penkiasdešimtmetyje. Čia atpasakojame mums ypač aktualų Milovan Džilas pasisakymą, kuriame autorius svarsto Sovietų Sąjungos ateitį ir pranašauja jos padalinimą į eilę nepriklausomų valstybių. Žinoma, tokia pažiūra nėra vienintelė: kai kurių vakariečių mokslininkų tarpe tebėra stipri nuomonė, kad partijos — biurokratijos režimas yra gana pastovus ir gali išlikti ilgesnį laiką. Milovan Džilas, tačiau, yra ypač autoritetingas pranašas, nes jis gerai pažįsta taip vadinamas socialistines ir sovietines santvarkas, pats nuoširdžiai dirbo (kartu su Tito ir net Stalinu) šias santvarkas įgyvendinant Rytų Europoje. Bet, nusivylęs tų santvarkų klasine esme, vėliau ėmė jas kritiškai vertinti (žr. jo klasikinę vadinamosios socialistinės santvarkos studiją *Naujoji Klasė).* Už tai jam teko eilę metų praleisti savo draugo Tito kalėjimuose.

Akiračių *Red.*

---

liečia Afriką ir Aziją. Šiaurės ir Pietų Ameriką, Australija ir Vakarų Europa nepatirs svarbesnių sienų pasikeitimų, nes ten tautos yra laisvos ir užkariavimų tendencijos jose yra jau išsisėmusios.

Svarbiausias pasikeitimas pasaulyje per sekančius penkiasdešimt metų bus sovietinės imperijos subyrėjimas. Visa eilė ženklų jau dabar tai rodo. Visos imperijos, išskyrus kol kas tik sovietų, žlugo. O istorija šaiposi iš Lenino, nes imperializmas nėra labiausiai pažengusio kapitalizmo išraiška. Jis labiausiai pažengęs sovietizme. Ideologija, t.y. totalitarizmas, kuris iki šiol išlaikė Sovietinę imperiją, jau yra disintegracijoje. Rusų tarpe atgyja tautinis sąmoningumas ir laisvės troškimas. Sovietinis biurokratizmas trukdo modernizaciją. Tačiau lemiamu veiksniu bus vidinis „virimas" ir Kinijos spaudimas. Šiuo atveju mes negalime atmesti ir karo tarp Kinijos ir Sovietų Sąjungos ar sukilimo Rytų Europoje galimybių.

Kinija aneksuos Mongoliją ir okupuos teritorijas į rytus nuo Baikalo ežero ir Lenos upės. Teritorijos į rytus nuo Kaspijos jūros (Turkestaną, Uzbekistanas, Kirkizija, Tadžikistanas) atsiskirs ir sukurs savitas tautines valstybes, kurios bus Kinijos įtakoje. Pabaltijo valstybės ir Ukraina atsiskirs nuo Europinės Rusijos ir sukurs nepriklausomas valstybes.

Kaukazo tautos (gruzinai, armėnai, azarbeidžaniečiai) atsiskirs nuo Rusijos ir pradžioje sudarys nepriklausomą federaciją. Gudija liks federacijoje su Rusija. Sovietinės imperijos subyrėjimo pasėkoje rusai galų gale sulauks laisvės ir pastovumo, nors didžiavalstybiniai biurokratai ir imperialistiniai nacionalistai tame įžiūrės Rusijos sunaikinimą.

Su Sovietinės imperijos žlugimu Rytų Europos kraštai, dabar Sovietų Sąjungos dominuojami, taps nepriklausomais ir įsijungs į Europos bendruomenę. Vokietija bus suvienyta be pilietinio karo. „Vokiečių socialistinės tautos" teorija yra utopinė Rytų Vokietijos valdovų idėja, tarnaujanti jų pačių dabartiniams reikalavimams. Nutarimai niekad nesukūrė tautų — tautos atsiranda. Nutarimai taip pat negali išlaikyti padalintų tautų.

Korėja taip pat bus suvienyta, kaip ir Vietnamas bei Laos, tikriausiai dar prieš šio šimtmečio galą. Taivanas bus prijungtas prie Kinijos, o Sachalinas bei Kurilų salos atiteks Japonijai.

Nežiūrint mano simpatijų Indijai, aš nesu įsitikinęs, kad Indija ilgainiui išliks nesuskilusi. Dabartiniai kalbiniai vienetai po truputį taps nepriklausomais ir pietvakarinės, pietinės ir pietrytinės Indijos dalys tikriausiai atsiskirs į nepriklausomas valstybes.

Panašiai ir vak. Pakistane beluchistaniečių tautinis sąjūdis stiprės iki kol pasieks nepriklausomybę.

Europoje (išskyrus Rusiją, apie kurią jau kalbėjome), tik Ispanija ir Jugoslavija pergyvens pasikeitimus. Ispanija bus perorganizuota federacijos pagrindais: Katalonija ir Baskai gaus reikšmingą autonomiją. Jugoslavija taps keturių valstybių konfederacija (Slovėnijos, Kroatijos, Makedonijos ir Serbijos), iš kurių Serbija pati bus federaline valstybe. Yra galimybė, kad tos keturios valstybės vėliau atsiskirs ir taps visiškai nepriklausomomis; tačiau jos liks Europos politinio ir ekonominio junginio dalimi. Bet kokiu atveju, šios tautos atsieks nepriklausomybę, nesantaika tarp jų sumažės, o kooperacija padidės visiškos lygybės pagrindu. Stipriausia Balkanų valstybe bus federalinė Serbija.

Audringiausi pasikeitimai bus juodojoje Afrikoje, kur tautos dar tik pradeda susikurti ir kur valstybių sienos, pagrindiniai nustatytos didžiųjų „baltųjų" jėgų, dažnai skaldo etnines grupes. Neturint pilnesnio etninių, geopolitinių ir kitokių veiksnių supratimo, negalime daryti tvirtų išvadų apie šį žemyną. Nežiūrint to, drįstame pasiūlyti sekančias mintis.

Afrika dar tik pradeda pergyventi tautinius konfliktus ir tautų susidarymo fazę, kuriuos Europa pergyvena jau nuo viduramžių ir ypač nuo prancūzų revoliucijos. Baltųjų dominacija Rodezijoje užsibaigs kruvinais sukilimais, kurie pasibaigs baltųjų išnaikinimu ir išstumimu. Portugalijos kolonijos (Mozambique ir Angola) taps nepriklausomom. Prancūzų Somalija bus sujungta su Somalija, o Pietų Afrikoje galų gale išsivystys kooperacija tarp baltųjų ir juodųjų, panaikinus segregaciją ir įvedus teisinę lygybę.

Arabų pasaulyje bus netikėtų pasikeitimų. Tarpusavio konfliktai ir kovos galutinai palaidos arabų tautos mitą. Arabų apgyventa teritorija dalinsis pagal tris centrus: Kairą, Alžiriją ir Jiddą. Visas arabų pusiasalis bus Jiddos kontrolėje. Jemenas, Jordanas, Kuvaitas ir šeikų valstybėlės išnyks, kaip nepriklausomos valstybės. Sirija ir Irakas susijungs. Kurdai gaus autonomiją galingos Persijos rėmuose. Izraelis išlaikys savo nepriklausomybę ir vaidins labai reikšmingą kultūrinį ir ekonominį vaidmenį. Egiptas ir Sudanas sudarys federaciją. Libija bus padalinta tarp Egipto ir vakarų arabų — Alžiro. Mauritanija ir Ispanijos Sahara taip pat išnyks kaip nepriklausomos valstybės. Alžirija tada išplės savo kontrolę į Tunisiją ir Moroką, susijungdama su jomis į federaciją.

Bendrai paėmus, toliau tęsis jau dabar jaučiami procesai. Nuolatinė technologinė revoliucija, kuri pakeis komunikaciją ir gyvenimo būdą, pavers žemę dideliu „kaimu", tokiu, kur kiekviena šeima pavydžiai saugos savo sienas.

POKALBIS SU LITVINOVU

(atkelta iš 9 p.)

talizmo, gryname pavidale, nebėra nei Amerikoje. O Skandinaviją ar Didž. Britaniją daugelis skaito socialistinėmis šalimis.

Yra ir marksistinių įsitikinimų žmogus — Roj Medviediev. Man daug kas pas jį nesimpatiška. Bet gerbiu jį už tai, kad jis ieško konstruktyvių pasiūlymų, ką keisti. Pas mus daug kas paremta tik neigimu, neapykanta, aistrų erzinimu. Todėl betkokie konstruktyvūs pradmenys yra naudingi ir geri.

— Ir pabaigai, kokia Jūsų nuomonė apie Amerikos „detantės" politiką?

— Bendrai „detantė" yra geras dalykas. Tik nereikėtų, kad jos pasėkoje nukentėtų principai.

Antai, prezidentas Fordas neseniai Pitsburge kalbėjo apie savo įspūdžius iš Kinijos. Jam patiko kinų jaunimas — toks disciplinuotas, žinantis savo tikslus. Aš tą patį galėčiau pasakyti apie avių bandą.

Jei JAV prezidentas gali kalbėti tokius dalykus, tai man atrodo, kad čia pasamonėje slypi antidemokratinis polinkis. Gali atsirasti požiūris, kad ir gyventi galima taip, kaip gyvenama totalistiniuose kraštuose. Ir valdyti Nixonui ir Fordui turbūt būtų patogiau, turint politbiūrą ir KGB aparatą. Betkuriam valdovui lengviau valdyti be kongreso.

Aš įtariu, kad tokios nuotaikos yra dvasinė įtaka, einanti iš Sov. Sąjungos. Jei „detantė" yra lydima tokių įtakų, tai blogai, nors patys ryšiai betkokioje plotmėje yra geras dalykas.

Šioje vietoje ir padėkojome už pokalbį.

PRO MŪSŲ PRIZMĘ

ŽVILGSNIS Į LIETUVĄ

Tiek *Akiračių* skaitytojų, tiek ir bendradarbių tarpe pasitaiko nuomonių, kad mūsų spausdinamose Lietuvos gyvenimo apžvalgose vyrauja niūrios spalvos ir neigiamos nuotaikos. Panašių užuominų ateina ir iš Lietuvos. Teisingiau sakant, iš tenykštės valdančiosios klasės žmonių.

Šitokiose pastabose yra nemažai tiesos. Labai sunku, rašant apie Lietuvą, išvengti pesimistinio, kritiško, o kartais net ir neobjektyviai neigiamo požiūrio. O taip atsitinka todėl, kad rašant apie Lietuvos gyvenimą prieš akis stovi faktas, jog tai kraštas, labiau negu bet kokia kita pasaulio šalis izoliuotas nuo likusio pasaulio. Tie, nuo kurių dabar priklauso galimybė (ar, teisingiau sakant, negalimybė) Lietuvoje pabūvoti, tiesiog liguistai bijo pasauliui parodyti — kas gi iš tikrųjų Lietuvoje darosi.

Prieš porą metų, kai ir taip jau labai trumpos ir ribotos galimybės užsienio lietuviams apsilankyti Lietuvoje su turistine grupe ir ten praleisti 10 dienų buvo sumažintos iki 5 dienų, tai tas beveik jau lankymo valandas kalėjime primenantis suvaržymas buvo bandoma pateisinti...viešbučių trūkumu.

Lapkričio mėnesį Vilniuje atidarytas naujas viešbutis „Turistas". Apie tai, kad atidarius šį viešbutį bus bent kiek sušvelninti užsienio lietuvių lankymąsi saistantieji varžtai, užuominų kolkas nėra. Nors — viešbučių trūkumų šių varžtų teisinti jau nebeįmanoma.

Jei Vilniuje kasdien vieši apie 1000 turistų (daugiausia iš „brolišku" respublikų), tai vien tik šis naujasis viešbutis gali priglausti apie trečdalį visų besilankančių. O kur dar kiti devyni Vilniaus viešbučiai?!

Naujame „Turisto" viešbutyje yra 324 vietos, 150 vietų restoranas, 70 vietų kavinė, konferencijų salė. Žodžiu, turistų iš „brolišku respublikų" laukia nauji Vilniaus viešbučiai su visais patogumais. Tik lietuviams išeiviams savo tėvynėje teleidžiama pabūti vos penkias dienas. Dėl viešbučių trūkumo!

PER NERĮ IR PER NEMUNĄ

Tiems išeivijos „sovietologams", kurie rūpestingai rankioja įvairius sovietinio gyvenimo nesklandumus, ekonomines silpnybes ir trūkumus (o jų tenai tikrai netrūksta!) ir jais grindžia ekonominės krizės ar net ir visiško chaoso pranašystes, šių metų ruduo buvo gan nedėkingas. Tiesa, dėl įrengimų trūkumo sušlubavusi ir beveik visiškai sustojusi Mažeikių naftos rafinerijos statyba rodo, kad penkmečio planas bus įvykdytas ir dargi perviršytas tik ant popierio. Kaip jau ir praeityje ne kartą buvo, — gyvenimas nueina savo keliu, palikdamas planus klaidžioti šunkeliais. Būtų, tačiau, labai klaidinga bendros ekonominės krizės pranašystes grįsti dirbtinai išpūstų planų nesėkmėmis. O be to, naftos rafinerijos statybos Mažeikiuose sunkumai nelabai naudingi antikomunistinei propagandai, nes Vakaruose naftos ir kuro bėdos dar didesnės. Neplanuotoje JAV ekonomikoje, pavyzdžiui, naftos rafinerijų statyba šiuo metu taip pat beveik sustojusi.

Viena iš tų ekonominio gyvenimo sričių, kur dalykai Lietuvoje atrodo gan gerai — tai tiltų statyba. Šį rudenį užbaigti du dideli tiltai. Vienas iš jų — Nemuno deltoje, į Rusnės salą ir miestelį. Anksčiau ten buvęs tiltas karo metu buvo išsprogdintas ir iki dabar neatstatytas. Dabartinis tiltas pradėtas statyti prieš porą metų.

Antrasis tiltas, per Neries upę, pastatytas ties Nemenčine, aukščiau Vilniaus. Nemenčinėje tilto būta jau nuo seno, tačiau sunkiau pakrautiems sunkvežimiams per jį važiuoti buvo pavojinga. Nemenčinė randasi prie plento iš Vilniaus į Pabradę, Švenčionis, Ignaliną. Šiuo metu Didžiasalyje (Ignalinos rajone) baigiama statyti didžiulė drenažo vamzdžių gamykla. Ją pastačius žymiai padidės transportas į Vilnių. Todėl ir buvo reikalingas naujas tiltas.

Nemenčinės tiltas įdomus dar ir tuo, kad tai pirmas didesnis tiltas, pokario metais projektuotas Lietuvos inžinierių. Iki šiol didesnius Lietuvoje statomus tiltus projektuodavo Leningrado tiltų statybos instituto inžinieriai.

Viso Lietuvoje šiuo metu yra apie 2000 tiltų. Didelių tiltų per Nemuną ir Nerį betgi nėra daug. Pavyzdžiui, per Nerį tarp Vilniaus ir Kauno nėra nei vieno tilto. Taip pat nėra tilto per Nemuną tarp Kauno ir Tilžės. Tokia ilga (150km.) Nemuno juosta be jokio tilto bent dalinai paaiškina, kodėl tarp Žemaitijos ir Užnemunės iki mūsų laikų išliko tokie dideli kalbiniai, kultūriniai ir buitiniai skirtumai.

Tilto ties Rusne statytojai sekančiais metais pradeda statyti per Nemuną tiltą ties Jurbarku. Tai būsiąs bene didžiausias tiltas Lietuvoje. Apie tiltą prie Jurbarko svajota dar nepriklausomybės laikais, tik nebūta atliekamų pinigų.

LAKŠTINGALOS IR STALINAS

Šį rudenį Lietuvoje plačiai valdiškai paminėta „Poemos apie Staliną" autorės (S. Neries - Bačinskaitės) 70 -tas gimtadienis. Jei Lietuvoje ši sukaktis paminėta labai keistai, tai išeivijoje ji visai nutylėta. Ir priežastis, kodėl apie šią liūdnai pagarsėjusią moteriškę taip skausmingai tyli išeivija, o valdiški jos minėjimai Lietuvoje taip pat be galo skausmingai iškilmingi, visiems gerai žinoma.

Paprastai žmonės savo mėgiamų ir gerbiamų poetų eiles išmoksta atmintinai. Gi cenzoriai, norėdami poetus įžeisti ar paniekinti, kai kuriuos jų eilėraščius iščenzūruoja, uždraudžia. Poetė, kuri pagarsėjo savo „Poema apie Staliną" Lietuvoje šiais metais paminėta apie šią poemą net neužsimenant. Ir to dar neužteko. Lapkričio 17 d. *Tiesoje* išspausdinta šitokia iškilmingame minėjime cituota Salomėjos Neries poezijos ištrauka:

Ten didvyrių kelias, kovotojų kelias!
Ir vardas puikus.
Ten žadina žygiui, laimėjimui kelia
Laisvuosius Tarybų vaikus.

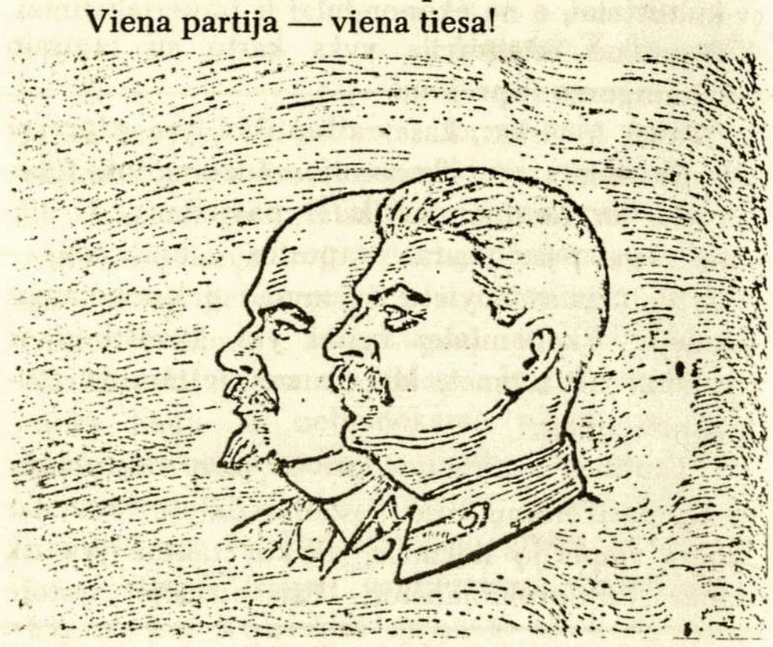
Už šitokį eiliavimą Stalino premijos Salomėja tikrai nebūtų gavusi. Būtų į pradžios mokyklą pasiuntę gramatikos pasimokyt.

Iš tikrųjų gi čia kalta ne mūsų stalininė poetė, bet šiuolaikiniai cenzoriai, poetės pagerbime ėmę žodžius iš jos poezijos braukyti. S. Neris buvo gan muzikaliai sueiliavusi:

Ten didvyrių kelias, kovotojų kelias!
Ir Stalino vardas puikus
Ten žadina žygiui, laimėjimui kelia
Laisvuosius Tarybų vaikus.

Salomėjos Neries kūryba sovietinius cenzorius šiandiena gąsdina ne be pagrindo. Nes Stalinas šiandieną jau visų pripažįstamas kaip vienas iš didžiausių žmogžudžių, gi S. Neris jį sulygina su...Leninu:

Leninas nemiršta — niekad, niekad!
Mūs didybė, sąžinė, drąsa!
Stalinas mums Leninu palieka!
Viena partija — viena tiesa!

Lenino vardas Sovietijoje tariamas su ypatinga pagarba. O čia, peržengdama visas įžūlumo ribas poetė jį sulygina su šituo, atsiprašant, Stalinu. Jeigu šiandien kas šitaip pornografiškai nurašytų, tai saulės ilgai nematytų. Užtai ir šitos liūdnai pagarsėjusios poetės valstybiniuose minėjimuose cenzoriams tenka pareiga rūpintis, kad žmonės neprisimintų, už ką ji minima. (z.v.r.)

DRAUGE MARTYNAITI:

KREIPKITĖS Į REKTORIŲ

Šeštame šių metų *Švyturio* numeryje išspausdintas įdomus dviejų vyrų pokalbis. Šie du vyrai — tai M. Martynaitis ir Žurnalistas. Kalbasi jiedu apie inžinierių ruošimą *Kauno politechnikos institute.* Toje, kaip ten dabar sakoma, Lietuvos inžinierių kalvėje.

Reikia jau iš karto pažymėti, kad abu pokalbio dalyviai „žino apie ką kalba", atseit yra gerai susipažinę tiek su šiuolaikine technika, tiek ir su jos ateities perspektyvomis. Pokalbyje paliečiama naujausia skaičiavimo technika, kontrolinės mokymo ir egzaminavimo mašinos, o taip pat ir žmogiškosios problemos: praktikos darbai, dėstytojų „atsišviežinimas" ir kt.

Į Žurnalisto klausimą, kas institute daroma parengiant naują metodiką, kuri įgalintų naujas mokymo priemones panaudoti didžiausiu pedagoginiu efektu, M. Martynaitis atsako visa eile pavyzdžių, o taip pat nurodo ir sunkumus, su kuriais šiame darbe susiduriama. M. Martynaitis sako: „Platesniam skaičiavimo technikos panaudojimui trukdo ir netobuli mokymo planai. Daugeliui specialybių disciplina „Skaičiavimo technika inžineriniuose ir ekonominiuose skaičiavimuose" dėstoma ketvirtame kurse, kai prieš akis lieka tik diplominis projektas. Reikėtų ją perkelti į pirmuosius kursus, tada jos suteiktomis žiniomis būtų galima atlikti daugelio disciplinų namų darbus, kursinius projektus, kitas užduotis. Deja, tai ne mūsų kompetencijoje."

Galima būtų šioje vietoje su M. Martynaičiu nesutikti. Jeigu iš tikrųjų būtų taip, kaip sako Martynaitis, tai instituto profesoriai galėtų nuspręsti ir priimti geresnius mokymo planus. Ir M. Martynaičiui galėtume patarti kreiptis į instituto rektorių, kad šis paskatintų profesorius persvarstyti mokymo planus.

Deja, M. Martynaitis žino, ką kalba. Jis gi ir yra instituto rektorius. . .

Tai kieno gi, drauge Rektoriau, kompetencijoje yra Lietuvos aukštųjų mokyklų mokymo planai?!

Nepriklausomybė, pasirodo, nėra bereikšmė sąvoka.

laiškai

PORNOGRAFIJA „AKIRAČIUOSE“

Nežinau, kaip pavadinti tokį I. Mero „apsakymą“ — *Pusė valandos nepažįstamuos namuos*, kuris tilpo *Akiračių* Nr. 8, 1974 m. rugsėjo mėn.

Kokią literatūrinę vertę gali turėti toks „apsakymas“ (ar autoriaus „sapnas“), kuomet jis neva nukeliauja į neaiškaus tipo patalpas; jam įsakoma nusirengti, žiūrima, kad būtų „švarus“ ir, radęs tris moteris, vienai jų „atsiduoda“ (su visais tokio „atsidavimo“ pagražinimais). Ar toks „apsakymas“ nėra literatūrinio šlamšto šedevras? Ir kurio dievaičio naudai jis talpinamas į *Akiračius*? Tokio „garbingo rašytojo“ net talpinama gyvenimo eiga ir jo „kūrinių“ apžvalga...

Ką gi: pornografiškų kūrinių - vaizdelių patiekia ne tik I. Meras. Toks A. Tulys yra (senokai) parašęs novelių rinkinį (išleistą „Nidos“ klubo Londone), dėl kurio teko siųsti „Nidai“ protesto laišką, deja nesulaukiau atsakymo. Atrodo, lyg ir nebeturėjote kuo užpildyti *Akiračių*, jei talpinote tokį nešvankų „apsakymą“, kurio literatūrinė ir moralinė vertė yra tik neigiama, taigi žemiau nulio.

Su pagarba
J. Valiūnas

ISTORIKŲ DĖMESIUI!

Paskutiniame *Akiračių* numeryje išspausdinote pokalbį su istoriku J. Jakštu. Be abejo, turite su juo ryšį. Malonėkite atkreipti jo dėmesį į naujai išleistą knygą „The Radziwills“. Autorius — Tadeusz Nowakowski, dabar gyvenąs Muenchene. Knyga išleista *Delacorte Press*, New York, 1974. (Vokiečių kalba parašyta ir išleista 1966 m.). Kaina 12.50 dol.

Iš to autoriaus pasisakymų galima spręsti, jog Lietuva niekad neegzistavo kaip nepriklausoma valstybė. Tuo pačiu, (list of names skyriuje) Gediminas tėra tik „legendary Polish Prince“. Negeresnio apibūdinimo susilaukia ir Vytenis. . .

Būtų gerai, kad mūsų istorikai į tokį šmeižtą atkreiptų dėmesį.

R. Kezys
Bayside, N. Y.

DON LEVIN IR KOLEGOS ŽYDAI

Šių metų *Akiračių* 7 Nr., pirmame puslapyje, straipsnyje „Šešioliktoji divizija“ rašoma: „Kad Tarybų Lietuvos praeities įvykiai kas kart įgauna lietuviškesnį...atspalvį, pirmieji pastebėjo Vakaruose gyvenantieji žydai autoriai. Šiuo požiūriu labai įdomus yra *Soviet Jewish Affairs* žurnale išspausdintas Don Levin straipsnis „Žydai Tarybų Lietuvos daliniuose II - me pasauliniame kare“. Įdomesnes šio straipsnio mintis bandysime atpasakoti.“

Norėčiau paaiškinti kad ano straipsnio autorius Don Levin gyvena ne vakaruose, bet rytuose, būtent Izraelyje (Jeruzalėj). Jis yra Institut of Contemporary Jewry, prie Jeruzalės universiteto, direktorius. Jis gimęs Kaune 1925 m., karą praleidęs Kauno gete ir 1945 metais išvykęs Izraelin. Moka gerai lietuviškai, prenumeruoja *Tėviškės Žiburius*. Su juo susirašinėju lietuviškai. Pažintis prasidėjo 1973 metais, kai parašiau į *Tėviškės Žiburius* (1973 m., 16 Nr.) straipsnį „Lietuvos laisvės kovas prisiminus“. Jis per redaktorių kun. dr. Gaidą atsiliepė ir prašė pranešti, ar tose laisvės kovose dalyvavo žydai savanoriai, ir kiek maždaug jų buvo. Pasinaudojęs Lietuviškąja Enciklopedija ir pulk. Žuko knyga, surinkau šiek tiek žinių, nusiunčiau jam, bei nurodžiau, kur minėtas knygas galima gauti. Ta proga prašiau ir jo patarnavimo — surasti mano kolegų, su kuriais studijavau Prancūzijoj inžineriją, adresus, nes po 44 metų įdomu buvo patirti ar jie dar gyvi. Jie buvo kilę iš Rusijos, emigravę į Palestiną ir 1930 metais kartu studijavom. Jie tada sakydavo rusiškai:„Uvidiš, ješčio zagremiat jevreiskija puški“ (Pamatysi, dar užgriaus žydiškos patrankos). Jų vadovu buvo Kabiri, su kuriuo vienoje grupėje dirbom diplominį darbą.

Savo laiške Don Levin man rašė 1973 metais: „Labai dėkoju Jums už svarbią informaciją ir ištikrųjų užsakysiu pulk. Žuko knygą ir Enciklopedijos tomą. Jei sužinosite daugiau — labai prašau parašyti man. Pulk. Petručio knygą (I tomą) radau mūsų universitete. Gavęs Jūsų laišką tučtuojau paskambinau į Tel - Avivą ir per laimingą atsitikimą pataikiau ant tikro Kabiri (jų yra šeši). Jis labai šiltai atsiliepė ir buvo susijaudinęs, kad po tiek laiko jį atsimenat. Jis žino ir Geršensono ir Gilerto adresus...“

Aš jiems savo laiške priminiau, kad jų prieš 44 metus pranašavimas išsipildė.

Toronto, Ont. **P. Lelis**

LIETUVIŠKAS KNYGOS ŽENKLAS

ČIKAGOS DANGORAIŽIŲ ŠEŠĖLYJE

Spalio mėn. Centrinėje Čikagos bibliotekoje vyko G. Vėžio lietuviškų knygos ženklų rinkinio paroda. Nuotraukose: bendras parodos vaizdas (kairėje) ir detalė (dešinėje).

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
ROMUVA, 84 - 20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... **Valstybė:** ..... **Zip:** .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....
Pridedu čekį: $ .....

ALp 1752

IŠEIVIJOS LITERATŪRINIO DERLIAUS APŽVALGA — III

DVI KNYGOS — PENKI DRAMOS VEIKALAI

Ne kartą girdėjome literatūros žmones šnekant, jog tiktai po Antrojo Pasaulinio karo lietuviškosios dramos žanras tiek išeivijoje tiek ir gimtajame krašte išaugo ir suklestėjo. Tuose teigimuose esama daug tiesos. Ypač žinant, jog nepriklausomoje Lietuvoje reguliariai ir produktingai, galima sakyti, reiškėsi tiktai Petras Vaičiūnas, o jo kūryba vidutiniškumo ribos niekada nebuvo peržengusi. Jeigu šiandien Lietuvoje tokiems reguliariesiems, kaip Juozas Grušas ar Kazys Saja su tolygaus brandumo dramos veikalais nuolat talkon ateina kitų žanrų atstovai, kaip Justinas Marcinkevičius, Juozas Glinskis, Violeta Palčinskaitė bei kiti, tai čia, išeivijoje už visą suklestėjimą nuopelnai visada tekdavo tai pačiai dramaturgų trijulei: Antanui Škėmai, Kostui Ostrauskui ir Algirdui Landsbergiui. Pirmajam prieš kelioliką metų žuvus auto katastrofoje jo vietos nė figuratyvine prasme jau niekas nebeužpildė. O ir pastarųjų knygomis išleidžiamoji kūryba jau nebevisada atstovauja jų šviežiai tartą žodį...

GLUOSNIAI IR VĖJAI

Algirdo Landsbergio *Vėjas gluosniuose* buvo parašytas prieš kokį dvidešimt metų. Tais laikais, kada keliašimtinės premijos taip uždegdavo dramaturgus, jog jie vertinimo komisijas užversdavo dvidešimtimis veikalų. Nors šis „stebuklinis vaidinimas“ ir tada konkurso nelaimėjo, bet, kiek prisimenu, buvo išskirtas, kaip vienas iš geriausių. Čikagoje tada dramos veikalų pastatymai sutraukdavo žiūrovų bent porą pilnų Marijos Aukšt. mokyklos auditorijų. Ypač jei vaidintojų sąstatus sudarė kolektyvai tokių iškilių aktorių kaip Eglė Vilutienė, Irena Nivinskaitė, Antanas Rūkas, Algimantas Dikinis, Jonas Kelečius, Vytautas Juodka, Juozas Raudonis... Ir tai pačiose savo talentų suklestėjimo viršūnėse... Geri buvo laikai...

Visa tai pasakoju ne vien nostalgijos skatinamas, bet taipgi norėdamas priminti, jog *Vėjui gluosniuose* šitokia džiaugsmo akimirka pergyventi buvo lemta, ko liūdininku ir ašai pats turėjau garbės pabūti. O ir po keliolikos metų prisiminimai nėra visiškai ataušę. Gal ir šiandien jie mano žvilgsnį į šį jau knygos formoje išleistą veikalą savotiškai tebevaržo...

Veikalo turinį sudaro Angelo lydimo Šv. Kazimiero nusileidimas žemėn 16-tame šimtmetyje, susitikimas su karalium Zigmantu Augustu ir pabendravimas su jo dvariškiais Dauguvos mūšyje padaryto stebūklo (atnešusio Lietuvos-Lenkijos kariuomenei nesitikėtą pergalę) išvakarėse. Žanrinė etiketė (stebuklinis vaidinimas) gana gerai nusako veikalo pobūdį, gi pavadinimas (tegul ir nepažodžiui) — turinio esmę. Daugiau pasakos logika paremta kompozicija nereikalauja stipresnių charakterių, gilesnio ar išsamesnio jų atskleidimo, aštresnių konfliktų, stipresnio intrigos siūlo. Šv. Kazimieras jau pačioje pradžioje, išsakydamas Angelui savą žemės ilgesį, apie žmonių kalbą taria: „Ji neprilygsta angelų liežuviams, bet kokia ji graži savo laikinume, kaip vėjas gluosniuose“ (11 psl.).

Iš tikrųjų tajai kalbai, jos supoetintam puošnumui, vadoveliniai gramatiniam tikslumui ir kitiems paviršutinišką blizgėsį atstovaujantiems atributams čia skiriamas ypatingas dėmesys. Ji perkrauta dalyviais, padalyviais, pusdalyviais ir kitokiomis neįprastomis kalbos lytimis, nekasdieniškais žodžiais, bei išsireiškimais. Pilnai suprantama, kad šitokia „nežemiška“ kalba šneka šventasis Kazimieras („Volungės plunksnos gluosnio šakose jaučia aušrą pabusiant už kalvos ir pašiurpsta“ — 41 psl.), Karalius (...Žiūrėkite, jūsų esama ne tik sielos strategų. Mano padėtis manęs neverčia nieko daryti“), ar net dvaro dama Aldona („Aš mačiau karalių vaikščiojantį tamsia mene, besiviliantį susitikti savo mirusią karalienę“ — 42 psl.). Bet kai ir dvaro tarnaitė Onutė į savo prasčiokėlį sužadėtinį prabyla tokiu pat sparnuotu žodžiu („Mane masina, mane akina viskas, kas gražu. O jei neturėčiau tavęs, Petreli, gal aš įklimpčiau jų pažadų saldybėn, kaip peteliškė išlietan medun“ — 56 psl.), susidaro gana stiprus persūdymo ar pertempimo įspūdis. Tada jau ir pačiam autoriui, atrodo, gerai tiktų Angelo priekaištas, ištartas žmonių adresu po nepavykusių debatų: „Jie neklauso tiesos, logikos, įrodymų. Jie klausosi tik savo balso skambėjimo ir nenustoja žavėjęsi juo“ — (37 psl.).

Gražios kalbos, taurių idėjų, kilnių charakterių gali pakakti tik proginiai tendenciniams veikalams, į kuriuos *Vėjas gluosniuose* itin stipriai linksta. Gero režisieriaus rankose, gerų aktorių suvaidinti, žinoma, ir tokie vaidinimai būna geru pakaitalu minėjimuose įgrisusioms nuobodžioms prakalboms. Mano ką tik minėto pastatymo metu ir gana sofistikuotą čikagiškę publiką nuoširdžiai linksmino plikbajorio Vyšniausko (J. Kelečius) ir virėjos Kunigundos (E. Vilutienė) „meilės“ scenos ar graudino Šv. Kazimiero (A. Dikinis) monologas. Knygą nors ir atydžiai skaitant jie kelia...žiovulį. Gal būt dėl to A. Landsbergis *Vėjo gluosniuose* ir nespausdino tol, kol jam papildyti neturėjo antiteziško veikalo, pirmajame atvaizduotus charakterius išryškinančio kontrastingai sušaržuotais jų pakaitalais, ar pagyvinančio sufarsintomis situacijomis. Veikalo, kuris būtų lengvai ir įdomiai skaitomas, kuris savo judrumu, veiksmingumu, smaikščiu sąmojum, netikėtais lūžiais, net ir skeptiškai nusiteikusį šių laikų skaitytoją ar žiūrovą užintriguotų ir patrauktų. Tie, kurie dar prieš knygos išleidimą girdėjo autorių skaitant *Gluosnių vėjuje* ištraukas, tą naująjį papildomą veikalą tegalėjo suprasti ar priimti tik kaip pirmojo parodiją. Užsimojimas nespausdintą ir tik kartą vaidintą veikalą parodijuoti atrodė kiek paikai ar pretenzingai. Iš tikrųjų *Gluosniai vėjuje* parodijuoja nebent bendrąjį įprastinį šio laikotarpio ir jo figūrų istorinį traktavimą, šaržo ar ironijos visiškai nepaliestus paliekant tiktai centrinį įvykį ir jo kaltininką — šventąjį Kazimierą. Visą humoro stiprybę čia sudaro ne tiek satyrinis kandumas (nors ir jo vietomis užtinkama), kiek nesitikėtas avangardiškas visų įvykių sceninis interpretavimas, sąmoningai paliekant neužtušuotus pėdsakus tarp praeities ir dabarties, vaizduojamosios tikrovės ir sceninio nudavimo, niekada skaitytojui ar žiūrovui neleidžiant pilnai įsitikinti, kur čia kalbama rimtai, o kur tik juokaujama.

Gal geriausiai ne tiktai abiejų veikalų pobūdį, bet ir jų svarbiausias ydas nusakė R. Šilbajoris savo recenzijoje, išspausdintoje *Books Abroad* 1974 m. pavasario sąsiuvinyje: „Pirmasis vaidinimas savo tonu yra filosofinis ir lyrinis su maža humoro priemaiša; antrasis — humoristiškas, su priemaiša lyrizmo ir filosofijos. Tie elementai nesiduoda gerai sumaišomi nė viename vaidinime, tačiau abu veikalai gi ir pieša pasaulį kiek pašiepiančiai“.

Nė humoras dramai, nė lyrizmas ar filosofija komedijai neturėtų kenkti. Tie elementai buvo naudojami nuo pat graikų klasikų, iki Šekspyro ar moderniųjų laikų. Bėda, kad A. Landsbergio abiejuose veikaluose tai padvelkia lyg ir paties autoriaus nebetikėjimu savo stebuklais, kuriais jis vis dėlto nori skaitytoją įtikinti...

KARŪNOS IR VAIDILUTĖS

Grįžtant prie autorių, atsakingų už jau įžangoje minėtą dramos žanro suklestėjimą, išeivijos vertintojų tarpe, manau, nesutarimų sukeltų Anatolijaus Kairio vardo nepaminėjimas. Kodėl? Užtenka gi žvilgterėti į paskutiniosios jo knygos gale įdėtą trijų puslapių ir dvidešimt vieno pavadinimo dalinę (!) jo išleistų veikalų metriką, paįvairintą įspūdingai gausiu pastatymų sąrašu norint įsitikinti, kad tai esama tikrai neeilinio kūrėjo. Taip. Iš vienos pusės A. Kairys yra neabejotinai produktyviausias ir populiariausias išeivijos dramaturgas. Jo veikalus stato ne tik neaiškaus skonio ar nuovokos mėgėjai, bet ir visuotinai pripažinti talentai, profesionalai (bent mūsiška prasme), juos premijuoja (bent iš pažiūros) kvalifikuotos komisijos, autoritetingi menų žinovai juose randa alegorines ir simbolines gelmes, bei turtus, jie verčiami į brolišku ir neutralių tautų kalbas... Tačiau, iš kitos pusės, visa eilė ne vien prakutusių dramos mėgėjų, bet ir diplomuotų ar stažuotų šios srities specialistų (ir tai jau ne vien mūsiška prasme) A. Kairį skeptiškai skiria prie apsukresnių ir gerai apsiskaičiusių grafomanų, gabiai išnaudojančių šiandieninės mūsų publikos (įskaitant ir naivesniuosius vertintojus) liguistai patriotines nuotaikas, ar jos nesusigaudymą avangardinės dramos formose bei polinkiuose. Pastarųjų supratimu A. Kairio pozicijas stiprina jo aukšti postai organizuotos visuomenės hierarchijoje ir nuosavų ekonominių išteklių neskrupulingas panaudojimas saviesiems „kultūros paminklams“ remti bei propaguoti.

Kantriai ir atydžiai beskaitant Anatolijaus Kairio šiemet pasirodžiusią istorinę trilogiją - poemą *Karūna*, devynių veiksmų, dvidešimt sep-

(tęsinys 12 p.)

